LANDRENTEONDERZOEK

OP

JAVA

DOOR

F. FOKKENS.

XXVII:-
1311 a

RANG. — G. C. T. VAN DORP & Co.
— SCHELTEMA & HOLKEMA's BOEKHANDEL.
1896.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ALGEMENE SECRETARIE

INHOUD.

Hoofdstuk.		Bladz.
I.	Aanleiding tot vereenvoudiging van de Preanger-landrenteproef	1
II.	Geschiedenis der landrente	7
III.	Ontwerp-methode van vereenvoudigd onderzoek	36
	Opmeting	38
	Classificatie. Bepaling der productiviteit	46
	Marktprijzen	48
	Economische toestand	49
IV.	Beginselen, waarop eene landrenteregeling moet gebaseerd zijn	50
V.	Ontwerp-landrenteordonnantie en ordonnantie eener erf- en tuinbelasting	59
VI.	Methode van aanslag	69
VII.	Duur van het onderzoek	74
Bijlagen 1—7		76—104

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

I. [1])

De interpellatie van het kamerlid van Vrijmen bij de behandeling in de 2de Kamer der Indische begrooting van 1896 over de in de Preanger genomen wordende kadastrale landrenteproef, geeft te denken en doet de vrees ontstaan dat de Wetgevende macht in Nederland bij het beëindigen der proef zal zeggen: „tot hiertoe en niet verder." Het zou dan ook haast een wonder te noemen zijn, dat, met de bij ons zoo herhaaldelijk voorkomende wisseling van bestuurders en de daarmede gepaard gaande verandering van inzichten, eene zaak van zoo langen duur, die bovendien zooveel geld [2]) kost, tot het einde toe zou worden gehandhaafd.

---

[1]) Reeds geruimen tijd had ik dit opstel gereed, doch aarzelde het te laten drukken, omdat ik vreesde den schijn op mij te zullen laden van te willen afbreken.

Nu echter de Indische Regeering zelve, blijkens het Koloniaal Verslag van 1895, tot de overtuiging is gekomen, dat het Preanger landrenteonderzoek ter besparing van tijd en kosten moet vereenvoudigd worden, en vele pennen in beweging zijn gebracht om adviezen te geven, heb ik gemeend in het belang der zaak de publicatie, waartoe ik van Z. E. den Minister van Koloniën de vergunning vroeg en verkreeg, niet langer te moeten uitstellen. Wellicht kan ook mijn advies van dienst zijn.

[2]) Had men over veel geld te beschikken, dan zou de zaak nog niet zoo in het oog loopen, doch nu op alles moet worden bezuinigd, naar versterking van middelen wordt omgezien, omdat enkele bestaande bronnen van inkomsten langzamerhand beginnen op te drogen, zal meer en meer de aandacht op deze uitgaaf worden gevestigd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

En beëindigt men haar niet, staakt men te midden van het werk, dan is al de arbeid voor niets geweest, zijn tonnen gouds tevergeefs uitgegeven, is veel kostbare tijd verloren gegaan.

Om deze ramp te voorkomen kan slechts één weg worden ingeslagen, n.l.: het onderzoek vereenvoudigen, het zooveel mogelijk aan de eischen van vlugheid en goedkoopte laten voldoen.

Bij een onderzoek op zuiver kadastrale basis rustende, geheel geschiedende door daartoe opgeleide personen, zooals de oud-hoofdingenieur van het kadaster in N.-I., de heer Verstijnen, dat gewenscht had, zou dit niet goed mogelijk zijn; een dergelijk onderzoek moet voldoen aan bepaalde wetenschappelijke eischen, waarvan niet kan worden afgeweken. De Preangerproef echter heeft dit wetenschappelijk karakter slechts voor een klein gedeelte, het zuiver kadastrale maakt er maar een gering procent uit. Alleen de metingen geschieden door technisch opgeleide personen; het classificeeren der gronden en het onderzoek naar de overige gegevens ten behoeve eener landrenteregeling heeft plaats door gewone bestuursambtenaren, van wie men slechts voor een deel kan zeggen, dat zij, door de proef van a—z te hebben meegemaakt, zich daarin volledige routine hebben verworven. En zelfs bij de metingen schijnt niet meer zoo bijzonder aan het zuiver kadastrale gehecht te worden, want, terwijl het koloniaal verslag van 1890 mededeelde, dat, volgens rapport van den inspecteur (gezamenlijk met den technischen chef der metingen [1]) uitgebracht) het niet mogelijk is het kadaster ten behoeve van den landrenteaanslag vlugger en eenvoudiger te doen werken dan op den ingevoerden voet, wil men niet te kort komen aan den graad van nauwkeurigheid, die vereischt wordt

[1]) nl. in de Preanger.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

om het verrichte werk voldoende vertrouwbaar te doen zijn, denkt de Indische Regeering er thans over bij de Preangerproef, ter besparing van tijd en kosten, over te gaan tot eene eenvoudiger werkwijze (kol. verslag van 1895) [1]).

Zonder bezwaar voor aantasting van eene wetenschappelijke basis, voor verandering van het karakter van de proef, kan het onderzoek dus meer in overeenstemming gebracht worden met de door velen gestelde eischen van spoed en zuinigheid.

Die eischen zijn niet ongegrond.

Aanvankelijk, toen men de proef zou beginnen, werden de kosten voor een landrenteonderzoek op kadastrale basis voor geheel Java en Madoera door den directeur van Binnenlandsch Bestuur, daarin voorgelicht door het kadaster, geraamd op 3 millioen gulden en de duur op 7 jaar [2]), en thans heeft de praktijk reeds bewezen dat men ongeveer de helft van dat bedrag en een tijd van ruim 10 jaar zal behoeven alleen

---

[1]) In het oog van niet-ingewijden hebben de metingen nagenoeg geen kadastrale waarde, omdat een bevoegd persoon, de zooeven genoemde oudhoofdingenieur van het kadaster in N. I., in eene redevoering over de landrenteregeling in het Indische Genootschap, den 15den Januari 1895 gehouden, gezegd heeft, dat bij de Preangerproef de meting der détails geschiedt met volstrekt onvoldoend nauwkeurige instrumenten en de kaarteering zoo primitief plaats heeft, dat zij geen waarborg voor voldoende nauwkeurigheid oplevert. Deze uitspraak berust echter gedeeltelijk op eene dwaling. Bij den aanvang der landrenteproef werd wel is waar gedurende eenige maanden met Smalkalderboussoles gemeten, omdat men over geen voldoend aantal deugdelijke instrumenten kon beschikken, maar sedert vier jaar zijn deze vervangen door zeer nauwkeurige werktuigen, boussoles van groote afmetingen, voorzien van een kijker, die in een vertikaal vlak kan draaien, en van eene inrichting tot het meten van vertikale hoeken. De kaarteering op strookjes papier en de overbrenging op het minuutplan door middel van doorprikking der strookjes is primitief en voor kadastrale kaarten misschien te weinig technisch, dat is zoo, maar voor het doel is zij voldoende.

[2]) Zie Landrenteopstel Verstijnen, Ind. Gids 1891.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

voor de Preanger [1]). Nu zal met de ondervinding in de Preanger opgedaan in de andere gewesten wel vlugger en goedkooper gewerkt kunnen worden, maar de raming zal toch altijd ver, zeer ver overschreden blijven.

De Heer Verstijnen begroot de kosten van een onderzoek op zuiver kadastralen grondslag op 8 millioen en den duur op 15 jaar, doch waar een onderzoek overeenkomstig de Preangerproef, dat door hem gevreesd wordt te zijn: „halfwerk door overdreven spoed en goedkoopte misschien een carricatuur van hetgeen men wenscht tot stand te brengen [2])", reeds zooveel meer geld en tijd vereischt, daar is het niet aan te nemen dat volkomener arbeid minder zou kosten en korter zou duren.

Illusies moet men zich bij een werk als een landrenteonderzoek in alle gewesten van Java en Madoera niet maken, niet rekenen op meêvallers, men moet flink en ruim begrooten en vooral niet teveel bouwen op het dubbel en dwars terug erlangen van de uitgegeven gelden, zooals b. v. de Heer Verstijnen doet. Hij vermeent dat de kosten van een kadastrale landrenteproef ruimschoots betaald zullen worden uit eene verhooging van landrente als een gevolg van meerder bevonden uitgestrektheid, en wijst om zijne meening te staven op de reeds verkregen uitkomsten in de Preanger. Nu zijn wel is waar in dat gewest 40% meer sawahs gevonden dan de leggers aanwijzen, maar de residentie Preanger is in casu een zeer slechte maatstaf voor geheel Java, zooals de oud-resident Tijdeman in zijne brochure „grondbelasting op Java" zoo juist heeft aangetoond, want daar heeft om politieke redenen de statistieke

---

[1]) Ongerekend de kosten voor bijhouding. De metingen in de Preanger geschieden zonder bijhouding, zoodat, wanneer het meetwerk in dat gewest zal zijn afgeloopen, men voor een deel weêr van voren af aan zal moeten beginnen.

[2]) Landrenteopstel Verstijnen, Ind. Gids 1891.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

opneming indertijd niet gewerkt. Dat gewest is dus ten aanzien van technische metingen, wat bouwgronden betreft, vrij wel maagdelijk terrein, hetgeen van overig Java niet gezegd kan worden. Alle grond bestaat dus om aan te nemen, dat men elders niet zulk eene aanzienlijke vermeerdering van sawahs zal vinden. En al zou dit het geval zijn, mag dan nog gezegd worden: De uitgestrektheid bouwgrond is met 40% vermeerderd, dus het bedrag der landrente stijgt met 40%? Immers neen! De praktijk met de meerderbevindingen vroeger door de statistieke opneming verkregen, heeft ons dat duidelijk geleerd. Zelfs waar men dat meerdere verdeelde over 5 jaren, kon in vele gewesten niet verder gegaan worden dan het tweede jaar. (Zie hoofdstuk II.)

Nog meer dan de hooge kosten maakt de lange duur van het werk (Preangerproef) vereenvoudiging wenschelijk. Wij schrijven nu reeds 1896 en nog is niet voldaan aan de 2 alinea van art. 59 van het R. R. welke zegt, dat de grondslagen voor den aanslag in de landrente bij algemeene verordening worden vastgesteld — ten minste, er is niet voldaan aan de bedoeling van die bepaling: dat de aanslag in de landrente zal plaats hebben volgens bij ordonnantie vastgestelde basis. Er bestaat wel een ordonnantie (Stbl. 1872 nº 66), maar haar voornaamste bepalingen, juist die waarop de aanslag zou behooren te rusten (verdeeling der gronden in klassen en percentages van heffing) worden sedert langen tijd niet meer gevolgd, omdat zij in de praktijk onuitvoerbaar zijn gebleken. De aanslag in de landrente geschiedt feitelijk naar een maatstaf, die op niets berust, waarvan in vele afdeelingen zelfs de herkomst niet is na te gaan en waarvan de meeste plaatselijke ambtenaren overtuigd zijn, dat zij niet deugt. Er wordt belasting geheven van de Inlandsche bevolking en wel de voornaamste onzer belastingen, grootendeels naar een aanslag in het wilde weg.

Zeer juist is hetgeen de controleur Tollenaar in zijn arti-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

kel: De landrente op Java en Madoera, voorkomende in het Augustusnummer van den „Tijdspiegel" 1895, hieromtrent zegt: „Geschat werd steeds de belasting, die de desa zou kunnen dragen vooral in verband met wat vorige jaren opgebracht was. Telken jare werd nog niet lang geleden, den Inlandschen hoofden en desahoofden afgevraagd, of de landrente niet wat stijgen kon, dan wel of vermindering noodzakelijk was; gelet werd dan vooral op de moeielijkheden, bij de inning ondervonden."

Hoog tijd wordt het dus, dat, zooals de Heer Verstijnen in zijne meergenoemde redevoering zeide, „een eind worde gemaakt aan de willekeur, waarmede thans de hoofdbelasting van den Inlander wordt geheven, aan de onzekerheid, waarin hij elk jaar verkeert, omtrent hetgeen er nu weêr van hem gevorderd zal worden."

Ten einde een juist denkbeeld te geven van den chaotischen toestand der landrente op dit oogenblik en van de urgentie tot spoedige verbetering, zullen wij hieronder een kort overzicht van de geschiedenis dezer belasting (in 't bijzonder na 1872) laten volgen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

II.

Met de geschiedenis der landrente vóór 1872 kan ik kort zijn, zij is elders reeds zoo herhaalde malen beschreven, dat er hier niet over behoeft te worden uitgeweid [1]).

Zooals men weet voerde Raffles in 1813 in plaats van het contigentenstelsel op Java de landrente in als eene belasting op het hoofdproduct van den Inlandschen landbouw, in navolging van eene dergelijke belasting, in Britsch-Indië bestaande. Hij koos aanvankelijk eene heffing met dorpsgewijzen aanslag, waarbij de gronden aan de desahoofden werden verhuurd, die ze weder onderverhuurden aan den kleinen man, doch liet deze aanslag een jaar later varen voor een individueelen.

De sawahs en tegals (waaronder te verstaan alle niet geïrrigeerde gronden) moesten ieder in drie soorten worden verdeeld, de sawahs naar hunne gemiddelde opbrengst van padie, de tegals naar die van mais. Waren die gronden niet met padie of mais beplant, dan moest berekend worden hoeveel zij hadden kunnen opbrengen, indien men die gewassen erop had geteeld, of wel er werd betreffende sawahs $^1/_2$, $^2/_5$ of $^1/_3$ van de mogelijke opbrengst van het werkelijk geteelde product aan landrente geheven. De heffing moest

[1]) Ten behoeve van het historisch overzicht vóór 1872 werden geraadpleegd: van Deventer: het landelijk stelsel, en Schoutendorp: schets van de geschiedenis der landrente op Java.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

bedragen van sawahs 1ste soort 1/2, 2de soort 2/5 en 3de soort 1/3 van de getaxeerde opbrengst, van tegals respectievelijk 2/5, 1/3 en 1/4. Bij misgewas kon vermindering van landrente worden toegestaan. De zorg voor den aanslag en de inning werd opgedragen aan collecteurs der landelijke inkomsten, wien landmeters werden toegevoegd om de velden op te meten en in kaart te brengen.

De individueele aanslag mocht dan eerst in een gewest worden ingevoerd, zoodra het werk der opmeting was tot stand gekomen.

Deze regeling, die een geheele ommekeer bracht in het bestaande belastingstelsel op Java, had weinig succes en riep groote verwarring en onbillijkheid in het leven. Voornamelijk moet dit worden toegeschreven aan de tijdsomstandigheden, die voor de invoering zeer ongunstig waren. Had Raffles langer het bestuur gevoerd, dan zou hij ongetwijfeld de fouten, die zijne schepping aankleefden, verbeterd hebben en langzamerhand tot iets bruikbaars zijn gekomen. Nu echter ging dit niet. Nauwelijks was de regeling afgekondigd of de tijding van het herstel van Holland's onafhankelijkheid bereikte Java (24 Mei 1814). Daarmede brak voor Raffles een periode van onzekerheid aan omtrent het lot van de door hem bestuurde koloniën, die eindigde met zijne vervanging in 1816 door Fendall. Nog in Augustus van dat jaar werd het bestuur overgegeven aan Kommissarissen-Generaal.

Te begrijpen is het, dat onder zulke omstandigheden Kommissarissen-Generaal betreffende landrente groote verwarring en onzekerheid vonden.

Individueele en dorpswijze aanslag kwamen naast elkaâr voor, in een zelfde gewest trof men beide stelsels aan. Daar nergens was aangegeven op welke wijze men tot eene verdeeling der gronden in eerste, tweede en derde soort komen moest, heerschten hieromtrent de meest uiteenloo-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

pende begrippen, die op het bedrag van den aanslag natuurlijk van veel invloed waren. Wat de een gronden eerste soort noemde, noemde een ander gronden van mindere kwaliteit en omgekeerd. Bovendien bezat men volstrekt geen gegevens omtrent opbrengst van vroegere jaren en taxeerde dus maar op den gis. Ook ontbrak eenheid van maat; de jonk, de toenmalige eenheid van uitgestrektheid, varieerde op verschillende plaatsen van 2400—5600 vierkante roeden.

Deze omstandigheden deden de landrente ongelijk werken en drukkend zijn voor de bevolking.

Kommissarissen-Generaal keurden na gehouden onderzoek het stelsel van Raffles, zooals het werkte, af, en achtten eene geheele herziening van de daarop betrekking hebbende verordeningen noodzakelijk. Zij waren overtuigd, dat de beslissing in zulk eene moeielijke en teedere zaak vele voorbereidende onderzoekingen en maatregelen vereischte, doch tevens dat het noodzakelijk was reeds dadelijk eenige voorzieningen te treffen. Hun toch was gebleken dat in den aanslag, de regeling, de „ontvang", ja de geheele beheering van het landelijk stelsel, de grootste onzekerheid, onnauwkeurigheid en wanorde bestond en dat de algemeene verordeningen, ten jaren 1813 en 1814 en later gemaakt, wel verre van een algemeene en geregelde werking te hebben, nimmer naar behooren waren nagekomen, maar naar de zinnelijkheid van residenten en andere ambtenaren waren uitgelegd en toegepast of wel geheel voorbijgezien. Bij besluit van 9 Maart 1818 voerden zij daarom eene provisioneele regeling in voor den tijd van één jaar.

Bij die regeling werd de individueele aanslag afgeschaft en wederom vervangen door de dorpsgewijze, omdat naar het oordeel van K. G. het volslagen gebrek aan kennis van de ware uitgestrektheid, gesteldheid en vruchtbaarheid der velden in bijna alle gewesten, zulk een aanslag onmogelijk maakte. De desa moest worden aangeslagen bij overeenkomst

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

met hare hoofden en oudsten, die den aanslag verder onderverdeelden; daarbij moest worden in aanmerking genomen de aanslag en het zuivere bedrag van vorige jaren, de omstandigheden van iedere desa en de vermoedelijke gesteldheid van het tegenwoordige gewas, alles met de meeste billijkheid, en met vermijding van bezwaar der ingezetenen. In zeer buitengewone gevallen van groot misgewas kon remissie van den aanslag verleend worden. Eene opmeting der gronden werd gelast, te beginnen in de residentie K e d o e.

De regeling was provisioneel en had alleen kracht voor het jaar 1818. In 1819 werd daarom eene nieuwe regeling gearresteerd, evenwel ook van provisioneelen aard; zij zou namelijk, maar gelden totdat die algeheele kennis van uitgestrektheid en gesteldheid der velden zou verkregen zijn, welke vereischt wordt tot het daarstellen van vaste en duurzame regelen voor de landrente.

In hoofdzaak was de regeling van 1819 gelijk aan die van 1818. Alleen werd nog bepaald dat de jaarlijks hernieuwde aanslag zou plaats hebben, wanneer het gewas tot zoodanigen trap van rijpheid zou zijn gevorderd, dat daarop met eenige zekerheid de vooruitzichten op den oogst konden worden gegrond. Verder, dat de belastingschuldigen $^1/_5$ van de opgebrachte landrente van het vorige jaar in mindering van de loopende landrente moesten vooruit betalen, zoolang de aanslag voor het loopende jaar nog niet was vastgesteld. Deze laatste bepaling werd in 1827 weder ingetrokken.

De regelingen van K. G. berustten dus nog meer dan die van Raffles zuiver op admodiatie of liever op eigendunkelijkheid en willekeur van residenten en mindere ambtenaren. Had Raffles nog bepaald, welk gedeelte van de getaxeerde opbrengst de heffing zou bedragen, K. G. gaven geen enkelen grondslag aan.

PERPUSTAKAAN NASIONAL REPUBLIK INDONESIA
HAKUBUTU-KAN 圖書部

Dit bleef zoo tot 1872 of liever is zoo gebleven tot op dit oogenblik, want de poging, in dat jaar gedaan om de landrente op een vaste basis te doen rusten, is jammerlijk mislukt, hoofdzakelijk omdat men de gegevens miste en nog mist voor de hoofdfactoren van elke landrenteregeling, welke ook, n.l. uitgestrektheid, productiviteit en marktprijzen.

Wel werd in het tijdperk van 1819 tot 1872, of beter tot nu toe, verscheidene malen getracht die factoren te zoeken, doch dat trachten bereikte nooit een goed resultaat.

De opmeting van Kedoe door K. G. bevolen, werd in 1825 (feitelijk in 1827) gestaakt, uithoofde van de groote uitgaven daaraan verbonden. In 1827 diende de heer Lawick van Pabst bij de Regeering een nota in, waarin hij o. a. voorstelde, de gestaakte afmetingen door de Inlandsche hoofden te doen voorzetten en de aanslag onveranderd te laten gedurende een termijn van vijf jaar. De Regeering benoemde een commissie om dat denkbeeld te overwegen, doch verder kwam men niet. De zaak bleef in statu quo.

Acht jaar later gelastte de Gouverneur-Generaal ad interim, J. C. Baud, een onderzoek naar den staat der landrente met het doel om de provisioneele verordeningen van K. G. te vervangen door vaste en duurzame bepalingen. Het onderzoek werd opgedragen aan den assistent-resident Clignett en bepaalde zich tot de residenties Cheribon, Tegal en Pekalongan. De bevinding was, dat taxatie der velden en aanslag op verschillende wijzen plaats vonden, waardoor de heffingen uiteenliepen van 12 tot 33 percent der productiewaarde, zonder dat daarvoor geldende motieven waren aan te voeren. Clignett stelde voor, de gronden naar hunne vruchtbaarheid in verschillende klassen te verdeelen en de velden te doen opmeten door Inlandsche commissiën, die tevens onderzoek zouden doen naar hunne gemiddelde opbrengst. De landrente zou $^1/_3$ bedragen van de gezamenlijke opbrengst der verschillende in iedere desa gelegen

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

grondsoorten. De aanslag zou nooit worden verhoogd; in jaren van werkelijk misgewas wel verminderd. Ook dit onderzoek en deze voorstellen leidden tot niets.

In 1844 vaardigde de Gouverneur-Generaal Merkus een besluit uit om de landrente te herzien. Daarbij werd bepaald, dat de gronden zouden worden opgemeten door Inlandsche ambtenaren, met verificatie hunner werkzaamheden door Europeesche. Een onderzoek naar de werkkrachten der bevolking, naar de ressources van iedere desa, naar de vruchtbaarheid der gronden, naar het aandeel, dat iedere desa in de gouvernements-cultures had, enz., zou worden ingesteld.

Eenige maanden na de uitvaardiging van dit besluit stierf Merkus. Zijn opvolger durfde de *f* 200 000, die deze opname vorderde, niet toestaan en vroeg hieromtrent het gevoelen van den Minister Baud. Deze was er tegen, omdat de opname slechts ten gevolge zou hebben, dat meerdere velden zouden worden aangeslagen, de belasting verhoogd en daardoor ontevredenheid onder de bevolking zou worden verwekt. Daarmede was de zaak uit.

Eindelijk in 1851 ging de Gouverneur-Generaal Duymaer van Twist er toe over, te gelasten, dat in de residentie Cheribon ten behoeve der landrente een proef zou worden genomen met opmetingen in verbinding met de militaire terreinopnemingen. Deze proef werd doorgezet; in 1858 kwam men met de opname van Cheribon gereed, waarna een begin gemaakt werd met die der residentie Banjoemas. De uitkomsten waren zoo bevredigend, dat in 1864 een statistieke opname voor geheel Java werd ingesteld, die in 1873 reeds zoover gevorderd was, dat de opmetingen in Kedoe, Pekalongan, Tegal, Semarang en Bagelen waren voltooid, terwijl zij in vier gewesten werden voortgezet.

Intusschen was in 1854 een nieuw Regeeringsreglement in het leven geroepen en daarin ten aanzien van de landrente de volgende bepaling opgenomen: „De Gouverneur-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Generaal zorgt dat overal, waar de landrente geheven wordt volgens den gemeentelijken of dorpsaanslag, daarmede voorloopig worde voortgegaan. De grondslagen voor den aanslag in de landrente worden bij algemeene verordening vastgesteld."

Eene behoorlijke regeling der landrente was dus bij de wet bevolen en daaraan moest worden voldaan, hoe moeielijk de zaak ook was.

In 1872 ging men er toe over; ongelukkig echter onvoorbereid, want van uitgestrektheid was men nog niet overal voldoende op de hoogte, evenmin van de productiviteit der velden als van de marktprijzen.

Er werd voorgeschreven (stbl. 1872 N°. 66) dat de gronden naar hunne opbrengst moesten verdeeld worden in 10 klassen, naar den grondslag der gemiddelde bruto opbrengst (laatste 3 jaren) aan padie (of aan andere gewassen op gronden, waar geen padie als hoofdgewas werd geplant) per baoe, berekend tegen den gemiddelden laagsten prijs (in dezelfde jaren). De laagste klasse omvatte de gronden van meer dan *f* 10 tot en met *f* 30 gemiddelde bruto-opbrengst, de hoogste, die van meer dan *f* 100. Gronden met eene opbrengst van *f* 10 en minder waren vrij. Het bedrag der landrente was in de laagste klasse *f* 2, in de hoogste *f* 20 per baoe, telkens met *f* 2 opklimmende. Met uitzondering van de Preangerregentschappen moest de aanslag overal dorpsgewijze geschieden met repartitie onder toezicht van controleur en districtshoofd, terwijl door het desahoofd en diens schrijver aanteekening moest worden gehouden van het door iederen landbouwer verschuldigde bedrag. De aanslag zou voor vijf jaren worden vastgesteld; waar echter de belasting ten gevolge van de nieuwe regeling meer zou bedragen dan de gemiddelde opbrengst der landrente in de drie voorafgaande jaren, en dit meerdere meer zou zijn dan $^1/_5$ dier gemiddelde opbrengst, werd dit over 5 jaar ver-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

deeld, terwijl, waar tengevolge van betere meting de uitgestrektheid meer bevonden werd, de aanslag van dat meerdere verdeeld moest worden over de nog loopende jaren der classificatie. Dit laatste stond in verband met de bepaling, dat voor de vaststelling eener volgende classificatie der gronden jaarlijks de velden van $^1/_5$ gedeelte van ieder gewest zouden worden opgemeten, voorzoover daarvan nog geene statistieke opname bestond.

De goede verwachting, die men van de nieuwe landrenteregeling had, werd niet bewaarheid.

Nauwelijks afgekondigd, bleek de regeling onuitvoerbaar; men was niet voorbereid geweest, geen onderzoek was vooraf gegaan naar de gegevens noodig voor de uitvoering, n.l. naar uitgestrektheid, productiviteit en marktprijzen. Deze waren niet dan wel onvoldoende aanwezig. Men kon dus niet volgens de vastgestelde grondslagen aanslaan en vergenoegde zich daarom in de meeste gewesten met de oude belastingscijfers onveranderd te laten en de factoren, noodig om volgens de nieuwe regeling tot die cijfers te komen, daaruit af te leiden. Men werkte dus omgekeerd, maakte leggers en registers alleen ten genoege van Batavia, doch liet den toestand blijven precies zooals hij was.

In andere gewesten, waar men over meerdere gegevens had te beschikken, volgde men de regeling op, doch schrikte spoedig terug voor de groote verhoogingen, die de belasting dientengevolge moest ondergaan. Die verhoogingen werden volgens voorschrift over 5 jaar verdeeld, doch reeds na het 2de jaar werd gerapporteerd, dat men niet verder gaan kon. Hetzelfde had plaats met de verhooging tengevolge van meerder bevonden uitgestrektheid, ook de inning daarvan moest men na 1 à 2 jaar staken.

Al zeer spoedig kon de regeling dan ook beschouwd worden als een doodgeboren vrucht. Reeds in 1874 werd dit officieel erkend.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De residenten rapporteerden:

Op onvertrouwbare vroegere cijfers van de hoofden moest worden afgegaan om te bepalen wat de bevolking aan landrente zou moeten opbrengen (Krawang, Banjoewangi); veelal moest het stelsel van schipperen worden toegepast (Pekalongan, Pasoeroean); admodiatie evenals vroeger, nam de plaats in van de nieuwe regeling (Semarang); huismiddeltjes moesten worden toegepast (Soerabaia); de nieuwe regeling schijnt niet verhinderd te hebben, dat in dit gewest, als vroeger, met de hoofden en oudsten der desa's werd overlegd, welk cijfer opgebracht zou worden (Banjoemas), enz.

Het koloniaal verslag over 1878 zegt omtrent de regeling o. a. het volgende:

„Reeds vroeger (1874) werd medegedeeld, dat bij het in werking brengen der nieuwe regelingen vele moeielijkheden zijn ondervonden, waaraan is te gemoet gekomen door hulpmiddelen, wier toepassing met de voorschriften der verordeningen niet altijd goed te rijmen was, al zocht men ze door een zeer extensieve interpretatie dier voorschriften daarmede in overeenstemming te brengen. Een groot bezwaar leverde vrij algemeen het gemis aan juiste gegevens omtrent de gemiddelde productie en de gemiddelde laagste marktprijzen in de drie laatste jaren, de grondslagen voor de classificatie en den aanslag... Veelal werden uitkomsten verkregen, waarvoor het Bestuur terugdeinsde, omdat de aanslag veel te hoog of veel te laag zou worden. Volgens een rapport van den Directeur van B. B. had men zich bij den aanslag hoofdzakelijk bepaald tot het plooien van productiecijfers en marktprijzen naar een vooraf vastgesteld bedrag, dat het Bestuur als een billijke landrente beschouwde.... Men miste dus de noodige gegevens en durfde de beschikbare niet volgens de voorschriften der verordeningen toepassen, omdat dat zou geleid hebben tot zeer bedenkelijke gevolgen, namelijk op de eene

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

plaats tot aanzienlijke vermindering van landrente en dus tot benadeeling van 's Lands kas, elders weder tot aanzienlijke opdrijving der landrente en dus tot bezwaring van de Inlandsche bevolking, terwijl de vermindering in het eene geval en de opdrijving in het andere in geenerlei opzicht billijk zouden geweest zijn."

De groote fout bij de regeling van 1872 was derhalve in het kort, dat men de gegevens niet had om haar behoorlijk toe te passen, daargelaten nog de fouten, die de regeling zelve aankleefden. De Regeering zag dit in en besloot zich een volgenden keer daarvoor te wachten. Toen het vijfjarig tijdvak van den aanslag der regeling van 1872 eindigde, decreteerde zij dan ook (stbl. 1878 N°. 110), dat, in afwachting eener nadere regeling, de aanslag der landrente voor 1878 en volgende jaren gelijk zou zijn aan het bedrag van 1877 zonder aftrek van verminderingen of vrijstellingen, echter behoudens den aanslag van gagavelden en nieuw ontgonnen gronden, die in 1877 voor het eerst landrenteplichtig zouden worden. De Hoofden van Gewestelijk Bestuur werden evenwel bevoegd verklaard om elk jaar, onder nadere en vóór 1 October in te roepen goedkeuring van den Gouverneur-Generaal wijziging in den aanslag te brengen, waar dit, in verband met verkregen betere gegevens omtrent de opbrengst en de uitgestrektheid der gronden, noodig werd geacht. Tevens werden ter voorbereiding van bedoelde nadere regeling voorschriften gegeven betreffende het verzamelen van gegevens (B. B. 2490).

Die voorschriften betroffen onderzoekingen naar:

1° de uitgestrektheid der bouwgronden.

Daaromtrent moest in elke desa worden nagegaan de uitgestrektheid van elk der soorten, waarin de bevolking gewoon is de gronden te verdeelen naar den aard, de vruchtbaarheid en de moeielijkheid der bewerking, alsmede naar de meer of minder goede gelegenheid tot bevloeiing.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Die uitgestrektheid moest geconstateerd worden door de districtshoofden, die zich, voor zooveel noodig, konden doen bijstaan of voorlichten door de hun ondergeschikte ambtenaren en hoofden, en die voor de juistheid der verstrekte gegevens verantwoordelijk zouden zijn.

Den Europeeschen ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur werd opgedragen de juistheid van de gegevens, van de districtshoofden ontvangen, te onderzoeken door vergelijking met de uitkomsten der statistieke of kadastrale opneming en door plaatselijk onderzoek en opmeting. Dat constateeren van de juistheid der opmetingen moest zich uitstrekken tot zooveel in verschillende deelen van het district gelegen desa's, als noodig werd geacht om een overtuiging te vestigen omtrent de deugdelijkheid der cijfers in het algemeen.

2° de productie (bruto en netto), de huurprijzen, enz.

Tot verkrijging van deze gegevens moest elke contrôleafdeeling gesplitst worden in kringen. Elke kring behoorde te omvatten de desa's, die, wat de productiviteit der gronden betreft, in gelijke of nagenoeg gelijke omstandigheden verkeerden, ongeacht of zij een aaneengesloten geheel vormden en of zij in hetzelfde district lagen.

Om tot de bruto-opbrengst te geraken, moest worden genomen de hoeveelheid padie, die naar de uitkomsten van den oogst der drie laatste jaren bij behoorlijke bewerking kon worden verkregen, en de gemiddelde opbrengst der tweede gewassen, welke na de padie verbouwd worden, over een gelijk tijdvak berekend. De waarde in geld moest berekend worden naar de gemiddelde prijzen over de laatste drie jaren. De jaren, waarin de oogst grootendeels mislukte, of waarin de prijzen door schaarschte aan voedingsmiddelen buitengewoon hoog waren opgedreven, behoorden buiten aanmerking gelaten te worden; in plaats van zulk een jaar moest men een vorig jaar nemen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Om de netto opbrengst te vinden moesten van de bruto opbrengst afgetrokken worden de kosten, noodig voor de verkrijging van het product, met inachtneming van de loonen, die de Inlanders gewoonlijk onder elkaar voor den veldarbeid bedingen, hetzij in geld dan wel in een aandeel in de vruchten.

De leiding van het onderzoek werd aanvankelijk opgedragen aan den Hoofdinspecteur van cultures Wessels, die echter spoedig zijn mandaat neêrlegde, en opgevolgd werd door Dr. Sollewijn Gelpke; deze bracht het onderzoek ten einde, evenwel zonder eenig gunstig resultaat.

Groote haast, schrielheid wat betreft het verstrekken van behoorlijke meetinstrumenten, buitengewone zenuwachtigheid van den leider, zijne geneigdheid om de fiscale richting, die toen in Nederland heerschende was, te volgen, bedierven veel. Het bepalen der uitgestrektheid moest, zooals we gezien hebben, op een eenvoudige wijze geschieden door de districts- en onderdistrictshoofden, die daartoe van de controleurs onderricht in de behandeling van het meetkruis ontvingen: Instrumenten, zooals meetkruisen en kettingen, werden hun echter niet verstrekt; die moesten ze zelf maar aanmaken. Een groote misslag, want met zulke onvertrouwbare middelen, kon het wel niet anders of de metingen moesten foutief zijn.

Meten en het bevondene op schaal in kaart brengen, leerden de Inlandsche ambtenaren zeer spoedig. Waren de instrumenten dan ook goed geweest en had men de controleurs den tijd gelaten om het gemetene behoorlijk te verifieeren door van elk blok een willekeurige diagonaal op te meten, en om de inhouden nauwkeurig te berekenen, dan waren ongetwijfeld bevredigende uitkomsten verkregen. Alles moest evenwel gehaast geschieden, men was in één gewest nauwelijks met de opneming begonnen of de leider rappor-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

teerde al, dat de metingen van alle sawahs en tegals binnen een jaar zouden zijn afgeloopen.

Neemt men dit alles in aanmerking dan moet het verwondering wekken, dat de door sommige Inlandsche hoofden verkregen resultaten nog zoo juist zijn geweest. Met het tegenwoordige onderzoek op kadastralen grondslag in de Preanger o. a. is bij herhaling aan het licht gekomen, dat de resultaten der bovenbedoelde metingen nagenoeg niet verschilden met de door het kadaster verkregene.

Een fout was het mede, dat men in negen gewesten, waar de statistieke opname had gewerkt, de uitgestrektheden, door die opname verkregen, klakkeloos overnam. Want, mag die opneming in sommige gewesten ook al goed geweest zijn, in anderen had zij vrij treurig gewerkt en had vooral de bijhouding te wenschen overgelaten. Trouwens, zooals we hierna zullen zien, gaf zelfs het kadaster jaren lang ten behoeve van de landrente minder bruikbare gegevens.

Het bepalen van kringen ten behoeve van het onderzoek naar de productiviteit was eveneens een misslag. Men moest kringen maken van desa's die, wat productiviteit betrof, ongeveer aan elkaar gelijk waren, en men had nog geen gegevens omtrent de opbrengst; die moesten nog gezocht worden! Begrijpelijk is het, dat de op die wijze aangenomen productiecijfers der velden van sommige desa's, later in de praktijk bleken enorm van de werkelijkheid te verschillen!

De wijze, waarop de marktprijzen bepaald werden voor streken waar geen pasars van beteekenis voorkwamen, was niet minder verkeerd. Zij werden toch afgeleid uit den verkoop van het product in de desa bij geringe hoeveelheden, padie b. v. bij gèdèngs (bossen). Door het volgen van deze methode kreeg men per sé te hooge prijzen. Verkoop toch van het product bij eenigszins groote massa's is gewoonlijk in die desa's ondoenlijk; wil of moet (b. v. ter betaling van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

landrente) een landbouwer daar zijn product te gelde maken, dan is hij genoodzaakt het te brengen naar de meest nabij gelegen groote pasar, waar daarin handel gedreven wordt. De prijzen zijn er in den regel lager, terwijl de verkooper dikwijls nog het transport te betalen heeft.

Naar de productiekosten werd eveneens onderzoek gedaan, doch die bleken zoo hoog te zijn, dat men er bij den aanslag maar geen gebruik van maakte; die cijfers toch leidden tot de conclusie, dat een groot aantal landbouwers belasting betaalden over hun verlies.

Erven mochten niet worden opgemeten; de oude uitgestrektheid in de leggers voorkomende, die men wist, dat foutief was, moest worden overgenomen. De cijfers van opbrengst werden verkregen door in dicht, middelmatig en slecht bewoonde streken eenige typen te nemen en daarvan de waarde te bepalen door het aantal boomsoorten te tellen en van elke soort het aantal boomen, voorts door van elken boom de productie van vruchten te constateeren en van die vruchten den marktprijs. Het stellen van typen zonder dat men iets van de erven had onderzocht, was al even verkeerd als het maken van kringen, het bepalen van de jaarlijksche productie van boomen uiterst vaag en het constateeren der marktwaarde van vruchten op de meeste plaatsen onmogelijk. Het resultaat was dan ook, dat men voor de geldswaarde der erven cijfers kreeg, die in den regel absurd hoog waren.

De tegalvelden werden evenals de sawahs opgemeten, doch aan die opmeting had men, wat de niet in geregelde cultuur gebrachte tegals betreft, weinig, wijl slechts een klein gedeelte dier opgemeten uitgestrektheid jaarlijks werd beplant en voor den aanslag van dat gedeelte een gemiddelde naar de beplante uitgestrektheid der laatste drie jaren werd aangenomen. Het aannemen van zulk een gemiddelde gaf aanleiding tot groote onbillijkheden, vooral in

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

streken met individueel grondbezit, omdat de beplante uitgestrektheid van het eene jaar dikwijls zoo belangrijk verschilde met die van het andere, hetgeen, vooral bij desa's met weinig sawahs, veelal eene onevenredige rijzing en daling van den aanslag dier bouwgronden teweeg bracht, al naar mate er weinig of veel droge velden beplant werden.

Waren er reeds veel fouten in de methode van onderzoek, het resultaat werd bovendien bij den aanslag door den leider nagenoeg geheel tot nul gereduceerd, dewijl hij:

1° de juiste cijfers door meting gevonden voor uitgestrektheid van sawah- en tegalvelden onjuist maakte door bij die uitgestrektheid op te tellen de onopgemeten uitgestrektheid erven en tuinen en de aangenomen uitgestrektheid jaarlijks beplante tegalans;

2° de door onderzoek verkregen productiecijfers en marktprijzen eigenmachtig veranderde;

3° alles dooreenhaspelde en daaruit destilleerde een aanslag per baoe bouwgrond (sawahs, tegals, erven en tuinen door elkaar).

4° den bij ordonnantie gedecreteerden individueelen aanslag in de Preanger-regentschappen converteerde in een communalen.

Toen ten slotte bleek, dat de uitkomst van het geheele onderzoek, of, juister gezegd, het doel, niet veel meer was dan opdrijving der landrente, ging er een storm van verontwaardiging onder de bestuursambtenaren op, die tengevolge had, dat de Regeering in 1886 het doodvonnis over de zaak uitsprak.

In het koloniaal verslag van dat jaar leest men daaromtrent, zoo vergoêlijkend mogelijk:

„Door het Indisch besluit, d.d. 11 Maart 1886 n°. 22 (intrekking opdracht landrenteonderzoek) is vervallen de aanschrijving van 23 Juni 1884, gericht aan de Hoofden van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Gewestelijk Bestuur, om in landrente-aangelegenheden steeds met den hoofdinspecteur Dr. Sollewijn Gelpke te rade te gaan. Waar verdere verbetering van den aanslag noodig mocht blijken, zullen de residenten vrij zijn om, op de wijze door de bepalingen toegelaten, te handelen naar eigen inzichten, voorzoover deze niet met de reeds vroeger kenbaar gemaakte bedoelingen der Regeering in strijd zijn. Slechts heeft de Gouverneur-Generaal het noodig geoordeeld om, bij de mededeeling van het vorenstaande aan de Hoofden van Gewestelijk Bestuur, hun nog onder het oog te brengen dat, terwijl het natuurlijk regel moet zijn de met medewerking van den hoofd-inspecteur tot stand gekomen aanslagen als juist te beschouwen, dit volstrekt niet hunne bevoegdheid uitsluit om, wanneer de onjuistheid daarvan mocht blijken, in die aanslagen verbetering te brengen, zonder dat echter verhooging der landrente het streven mag zijn. Alleen waar hier of daar de aanslag volgens later verkregen gegevens te hoog of te laag zou blijken, is de aanslag te herzien, doch elke verandering behoort slechts ten doel te hebben een meer billijken aanslag, geenszins opdrijven der belasting. Ten slotte zij er uitdrukkelijk op gewezen dat, waar individueele aanslag bestaat, deze gehandhaafd dient te blijven, en elk streven om daarvoor een dorpsgewijzen aanslag in de plaats te doen treden, ten strengste moet worden tegengegaan."

Ook het door Dr. Sollewijn Gelpke ingediende ontwerp eener landrenteordonnantie werd algemeen veroordeeld en leidde tot niets. [1])

---

[1]) De hoofdbeginselen dezer concept-ordonnantie waren, dat de landrente zou bestaan uit eene vaste belasting van *f* 1 of *f* 2 per baoe afhankelijk van de soort van grond (n. l. bouwgrond met levend water *f* 2 en van regen afhankelijk *f* 1) en uit een deel der gemiddelde opbrengst, dat verschilde van 8—18 pct in verband tot de gelegenheid van afzet der producten en tot andere omstandigheden, waarin de grond en de desa verkeerden, alsmede

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De leider van het onderzoek ging met buitenlandsch verlof en werd als hoofd-inspecteur opgevolgd door Mr. H. Kuneman, resident van Krawang.

Nu kwam de reactie.

Was eenige jaren tevoren, vooral in patria, met genoegen gezien, dat het onderzoek naar de gegevens voor een nieuwe landrenteordonnantie tevens dienstbaar kon gemaakt worden aan eene verhooging dier belasting, thans ontstond een algemeene drang, niet het minst uit het moederland, om vermindering in den aanslag te brengen.

Zooals het meer onder zulke omstandigheden gebeurt, men verviel van het eene uiterste in het andere.

Herziening van den aanslag der landrente was noodig; op vele plaatsen toch had men die belasting bespottelijk opgedreven, terwijl de draagkracht der bevolking ten-

---

in verband tot de bestaande landrente. Het maximum van heffing zou zijn *f* 20.

Voor onbeplant gebleven velden en misgewas zou geen afschrijving van de vaste belasting worden verleend, nieuw ontgonnen sawahs zouden dadelijk worden aangeslagen.

Voor de erven en tuinen zou een belasting geheven worden, verschillende van *f* 0.50—*f* 2.

De vaste belasting zonder afschrijving werd door velen veroordeeld. Waar geen productie is, mag ook geen belasting betaald worden, meende men, wijl in streken, waar de landbouwer uitsluitend leeft van zijn padioogst en zijn belasting alleen uit dien oogst kan voldoen, hij daarmede tot achteruitgang en armoede vervalt. Onbillijk werd het mede gevonden de sawahs dadelijk na ontginning belastbaar te verklaren: de tot nog toe verleende vrijstelling van drie jaar had toch recht van bestaan, zij was gegrond op billijkheid, wijl dergelijke bouwgronden in de eerste jaren weinig product leveren en de landbouwer dan nog dikwijls de ontginningskosten moet af betalen.

Het voorstel om behalve de vaste belasting nog eene heffing naar de netto productie te doen, en liefst van 8—18 pct., werd vooral daarom zoo onbegrijpelijk gevonden, wijl Dr. Sollewijn Gelpke zelf in geschriften had verkondigd, dat, waar men bij de sawahcultuur de onkosten en den besteeden tijd in rekening brengt, de conclusie wordt verkregen, dat die cultuur in de meeste gevallen verlies oplevert.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

gevolge van lage padieprijzen, enz. er niet op verbeterd was.

Had die herziening dan ook plaats gevonden volgens een bepaald plan, na behoorlijk voorafgaand onderzoek, dan ware er niets tegen te zeggen geweest; zooals zij echter nu geschiedde, was er veel op aan te merken.

Men verminderde maar in het wilde weg zonder het minste systeem met het gevolg, dat de grondslagen der landrente, door den hoofdinspecteur dr. Sollewijn Gelpke reeds voor een deel willekeurig veranderd, thans dusdanig werden aangetast, dat er ten slotte in vele residenties van een eenigszins op waarheid gegronden aanslag niets meer overbleef.

Reeds in 1887 werd de landrente in twaalf gewesten verminderd met een half millioen, o. a. in Cheribon met *f* 149000 en in Bagelen met *f* 124000.

Het volgende jaar ging de Regeering nog verder en noodigde bij circulaire de residenten uit om, in verband met de minder gunstige tijdsomstandigheden, den aanslag in de landrente meer in overeenstemming met de verminderde draagkracht der bevolking te regelen.

Deze circulaire had tengevolge, dat de brutoaanslag, niettegenstaande de uitgestrektheid landrenteplichtige gronden over het geheel was toegenomen, met *f* 2345717 werd verminderd, in welke vermindering alle gewesten deelden, zooals het koloniaal verslag over 1889 met voldoening vermeldt, terwijl het verslag over 1890 ons nog eens mededeelt, dat de aanslag in de landrente zeer matig is, daar aan de Hoofden van Gewestelijk Bestuur gedurende twee jaren achtereen de gelegenheid is gegeven om vermindering van den aanslag dezer belasting voor te stellen tot zoodanig bedrag als zij in het belang der bevolking wenschelijk achtten, terwijl aan hunne voorstellen steeds door de Regeering gevolg is gegeven.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De aanslag in de landrente werd dus eenige jaren lang aan het „bon vouloir" der residenten overgelaten. [1]) Verlaagd werd, zonder dat een maatstaf voor die verlaging was aangegeven.

De eene ambtenaar is fiscaal de andere niet, wat de eene een hooge belasting noemt, noemt de andere een lage, willekeur, zinnelijkheid dus, anders niet, en de Regeering gaf aan de voorstellen der Residenten steeds gevolg! Dit maakte sommige Hoofden van Gewestelijk Bestuur zoo overmoedig, dat zij bij herhaling tonnen vermindering van landrente voor hun gewest aanvroegen, alhoewel de hun ondergeschikte ambtenaren de reeds aangebrachte vermindering meer dan voldoende achtten.

Aanhoudend werden dezen tot het indienen van voorstellen in dien geest aangespoord, hetgeen tengevolge had, dat sommigen overgingen tot verlaging der factoren van den aanslag, niettegenstaande zij overtuigd waren, dat deze vrij wel met de werkelijkheid overeenkwamen.

De volgende cijfers zijn voor dat betreurenswaardige tijdvak zeer sprekend: van 1879 t/m 1886 (tijdperk opdrijving) steeg de brutolandrente van *f* 18953000 tot *f* 20550000, dus met *f* 1597000, en van 1886 t/m 1890 (tijdperk vermindering) daalde zij tot *f* 16756000, dus met *f* 3794000, (bijna 4 millioen), terwijl de vermindering der netto landrente bedroeg *f* 4686000.

Wijl de verminderingen plaats vonden zonder voorafgaand onderzoek, ten doel hebbende om de factoren van den aan-

---

[1]) Wel begaf de hoofdinspecteur voor de suiker- en rijstcultuur zich ingevolge opdracht van de Regeering op reis om in elk gewest voorafgaand mondeling overleg te plegen, ten einde er zooveel mogelijk met eenheid zou worden tewerk gegaan, doch dit overleg bepaalde zich uit den aard der zaak slechts tot aboucheeren op de hoofdplaats van het gewest; van onderzoek in de desa was geen sprake.

In hetzelfde jaar, dat genoemde hoofdinspecteur die opdracht ontving, werd dan ook de bruto landrente reeds verminderd met circa 2½ millioen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

slag door Dr. Sollewijn Gelpke vastgesteld, aan de werkelijkheid te toetsen, en ze waar noodig te verbeteren, was men daarna verder van den wijs dan ooit te voren. Onder het vroegere admodiatiestelsel had men nog eenigen maatstaf; toen werden bij den aanslag factoren in rekening gebracht, die langzamerhand na verloop van tijd eenige juistheid hadden verkregen. Bij het landrenteonderzoek onder leiding van Dr. Sollewijn Gelpke werden die factoren voor een deel verbeterd, voor een deel willekeurig veranderd; thans echter met de vermindering werden zij zoo door elkáár gemengd, werd er zoo mede gesold, dat van een deugdelijken grondslag geen sprake meer kon zijn. En die toestand is tot den huidigen dag zoo gebleven. [1])

In de meeste gewesten kan niemand op dit oogenblik zeggen of de landrente er hoog of laag is, want bijna nergens bestaan eenigszins vertrouwbare gegevens, waarop men die uitspraak kan doen rusten. En tot het verkrijgen van die gegevens is sedert genoemd onderzoek, behoudens enkele uitzonderingen, weinig of niets gedaan. Alle krachten zijn besteed geworden aan eene nieuwe proef in de Preanger, die minstens tien à twaalf jaren zal duren (waarover hierachter meer) en verder werd Java ten opzichte der landrente, in zooverre verbetering van het bestaande betreft, vrij wel „à l'abandon" gelaten.

Een natuurlijke oorzaak heeft hieraan ten grondslag gelegen. De directeur van Binnenlandsch Bestuur had aanvankelijk den duur van een kadastraal landrenteonderzoek voor geheel Java en Madoera geraamd op zeven jaar (zie landrenteopstel van den heer Verstijnen, Indische Gids, jaargang 1891). De Regeering kon dus verwachten, binnen kor-

[1]) Volgens het koloniaal verslag over 1892 bracht de landrenteproef in de Preanger aan het licht, dat de bestaande aanslag aldaar elken redelijken grondslag mist.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ten tijd op beide eilanden de landrente goed geregeld te zien en wijdde derhalve al hare aandacht aan de Preangerproefneming. Toen het bleek dat de raming van zeven jaar te laag was geweest, en men alleen voor de Preanger bijna het dubbele aantal jaren zou noodig hebben, was er te veel tijd voorbij gegaan om in overig Java met eenig succes den draad van het vorige landrenteonderzoek weer op te nemen.

Dit valt te bejammeren. Had men toch van den aanvang af de gegevens, onder de leiding van dr. Sollewijn Gelpke verzameld, niet geheel genegeerd, maar getracht ze te zuiveren, begane fouten te herstellen, onvertrouwbare cijfers door een hernieuwd onderzoek te verbeteren en aan te vullen, dan was een prachtig materiaal voor eene landrenteregeling bijeengebracht geworden, dat nu grootendeels verloren is gegaan, en zou het resultaat van het vijfjarige onderzoek niet gebleven zijn: „een kolossale stapel waardeloos papier, nutteloos beklad met millioenen cijfers," zooals de heer Verstijnen in zijn opstel „de landrente in verband met het kadaster" het noemt. [1])

Wel hebben enkele ijverige ambtenaren, die langen tijd in eenzelfde afdeeling vertoefden, uit eigen beweging de hand aan den ploeg geslagen en verbeteringen aangebracht, doch dit zijn uitzonderingen geweest, terwijl bovendien die verbeteringen uit den aard der zaak geen duurzaam karakter hadden.

De toestand, hier omschreven, werd voor vijf jaren gefixeerd door de inwerkingtreding van staatsblad 1890 no. 53, bepalende, dat de aanslag der landrente op Java en Madoera voor 1889 onveranderd ook zou gelden voor de vier daarop volgende jaren, na aftrekking voor elk dier jaren

[1]) Zelfs aan eene zaak, die noodzakelijk is en blijft voor welke landrenteregeling ook, die men in de naaste toekomst zal krijgen: „het houden van proefsneden om tot de kennis van de gemiddelde opbrengst der bouwgronden te komen," werd officieel niet de hand gehouden.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van de verminderingen of vrijstellingen, bedoeld bij de artikelen 7 en 10 der ordonnantie van 11 December 1872 (Stbl. nº. 219b), en behoudens toepassing van het laatste lid van artikel 2 dier ordonnantie.

Toen het besluit pas was uitgekomen, vroegen vele residenten naar de bedoeling ervan, wijl de redactie niet erg duidelijk was. Zij meenden dat, waar de aanleiding tot het nemen van dat besluit wel geen andere zou geweest zijn dan het streven om de belastingschuldigen tot rust te laten komen, niet telken jare meer die veranderingen te hebben in den aanslag, de bedoeling geene andere kon zijn, dan een verbod om den aanslag per baoe van elke grondsoort niet te veranderen. En zie, eene nadere toelichting deelde hun mede, dat het totaal cijfer van den brutoaanslag per desa hetzelfde moest blijven! [1])

Hiermede bleef de bedoeling: „fixiteit van den aanslag" grootendeels onvervuld. Wat toch was het geval? Nieuwe ontginningen mochten niet in rekening worden gebracht, ook niet na het 3de oogstjaar; zij moesten onbelast blijven tot het begin van een nieuw vijfjarig tijdvak. In de desa (in streken met communaal bezit) laat men ze echter niet onbelast, met het gevolg, dat bij eenzelfde totaalcijfer de belasting per individu daalde, juist wat men niet gewild had. Het effect der verordening in de praktijk kon dan ook niet anders zijn dan:

1. voor de schatkist noodeloos verlies aan belasting van nieuw ontgonnen sawahs (na het 3de oogstjaar);

2. bij den aanvang van een nieuw tijdvak plotselinge stijging der belasting per individu in desa's met communaal

---

[1]) De Heer Wessels zegt in zijne brochure „de landrente op Java in het Indisch Genootschap": onder vastheid van den aanslag wordt natuurlijk niet bedoeld, vastheid in het eindcijfer voor geheel Java en Madoera, maar in de aanslagcijfers per baoe voor ieder van de soorten van gronden.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

bezit, waar veel nieuw ontgonnen velden voorkomen, zonder dat de belastingschuldigen daarvan de reden begrijpen;

3. in streken, waar de landrente individueel wordt aangeslagen, onbillijkheid tegenover de bestaande belastingschuldigen door het vijf jaren (er konden er zijn van zeven jaren) lang vrijstellen van nieuwe ontginners;

4. onbillijkheid tegenover nieuwe ontginners, omdat de een vrijstelling genoot voor d r i e, de ander voor vijf en meer jaren.

Toen in 1893 het vijfjarig tijdvak ten einde was, moest de landrenteaanslag worden herzien. De Gouverneur-Generaal voorzag (November 1893) den directeur van Binnenlandsch Bestuur van instructiën omtrent de grondslagen, waarop die herziening zou moeten plaats hebben. Ten einde tijdig gereed te komen, en uit overweging bovendien, dat het, in 't stadium waarin de proefneming in de Preanger verkeerde, geen aanbeveling kon verdienen, in de overige gewesten bij den aanslag naar nieuwe beginselen te werk te gaan, werd door den Gouverneur-Generaal gelast, dat bij het in de eerste maanden van 1894 tot stand te brengen herzieningswerk moest worden voortgebouwd op de grondslagen, waarop de laatstelijk gegolden hebbende landrentecijfers waren verkregen, d. w. z. met gebruikmaking van de gegevens, aan het licht gebracht door het indertijd bij gouvernements besluit, dd. 23 October 1879 n°. 3, voorgeschreven onderzoek (onderzoek Gelpke), daarbij rekening houdende met vooruitgang of achteruitgang in de d r a a g k r a c h t der bevolking en met den eisch om, waar gebreken geconstateerd zijn, deze te doen verdwijnen.

Op door de residenten in den aanvang van 1894 belegde bijeenkomsten met de betrokken Europeesche en Inlandsche ambtenaren, ter bespreking van de voorbereiding van den

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

aanslag voor het loopende jaar, werd geconstateerd, dat, buitengewone omstandigheden daargelaten, de landrente in het laatstverloopen vijfjarig tijdperk zonder bezwaar door de bevolking was opgebracht, en dat, sedert het tot stand komen van den aanslag voor 1889 in verschillende gewesten de economische toestand eenigermate was vooruitgegaan, hetgeen geacht werd aanleiding te kunnen geven tot eene matige verhooging van den aanslag en dus tot een gedeeltelijk terugkomen op de in de jaren 1887/89 tot stand gebrachte verlagingen.

Voor 1894 werd daarop de bruto-aanslag der voor vast aangeslagen velden vastgesteld op een bedrag van *f* 17413000, d. i. *f* 947300 meer dan in 1893, terwijl werd overwogen om dit landrentecijfer wederom voor eenige jaren onveranderd te laten. Men kwam echter tot de conclusie, dat de aanslag van 1894 in de meeste gewesten niet als basis voor de volgende jaren kon worden gehandhaafd en nam daarom in beginsel aan, dat overal, waar daartegen geen plaatselijk bezwaar bestaat, de aanslag van 1895 der voor vast aangeslagen velden tot het jaar 1900 onveranderd zal blijven, en elders die van 1896, echter met dien verstande, dat jaarlijks zal worden rekening gehouden met het belastbaar worden van nieuw ontgonnen gronden en het ophouden der belastingplichtigheid van andere [1]).

Hiermede is voorzien geworden in het bezwaar, vermeld op blz. 28.

Een onderzoek met metingen door het Inlandsch Bestuur had tot geen resultaat geleid, men zou het nu gaan

---

[1]) Kol. Verslag van 1895.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

beproeven met een onderzoek op kadastralen leest.

Het Indische kadaster kwam dit zeer te stade, er dreigde toch eenig gevaar. Stemmen waren opgegaan om het ondoelmatige dezer kostbare instelling, zooals zij werkte, aan te toonen. Waar het bij een zoogenaamd eigendomskadaster bleef, had men er vrede mee, doch, waar de metingen zich uitstrekten tot sawahs en tegalvelden, meende men van nutteloze geldverspilling te moeten spreken.

Voornamelijk had deze meening veld gewonnen, wijl de uitkomsten der metingen, waaromtrent de bestuursambtenaren geregeld opgaven ontvingen, veelal niet te gebruiken waren. Zij verschilden dikwijls zóó van de gewone opgaven der Inlandsche hoofden, dat de ambtenaren ze wantrouwden, ze niet durfden bezigen voor een aanslag der landrente en ze eenvoudig deponeerden. Eerst vier of vijf jaren later bleek het, dat de bestuursambtenaren volkomen gelijk gehad hadden met de uitkomsten van het kadaster niet geheel te vertrouwen; toen toch werd de ontdekking gedaan, dat het kadaster blokken opmat met ontgonnen en niet-ontgonnen terrein door elkaâr, terwijl de fiscus alleen rekening houdt met de ontgonnen velden!

Het werk van jaren moest daarop herzien worden.[1])

Het koloniaal verslag over 1889 laat zich hierover uit als volgt:

„Reeds sedert de opheffing in 1879 van de Statistieke opneming van Java en Madoera is door een groot gedeelte van het personeel van het kadaster getracht gegevens te verzamelen voor den aanslag der landrente, doch met weinig succès, daar de werkzaamheden, die in hoofdzaak berekend

---

[1]) Dat het zoolang kon duren vóór men bedoelde ontdekking deed, kwam door het gemis aan samenwerking van Kadaster en Binnenlandsch Bestuur.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

waren op het in 't leven roepen van een eigendomskadaster, slechts zeer langzaam vorderden, en bovendien door de technische eischen aan opmeting en kaarteering gesteld gegevens deden verkrijgen, die, hoe juist op zich zelf, niet in zoodanigen vorm waren vervat als de met den aanslag der landrente belaste ambtenaren behoefden."

Men sprak reeds over het instellen van een onderzoek naar de werking van het kadaster, speciaal wat betreft de metingen ten behoeve der landrente, toen de Preangerproef afleiding bracht.

Een voorstel voor een landrenteproef op kadastralen grondslag, te houden in de Preangerregentschappen, werd ingediend en door de Regeering goedgekeurd. In 1889 werd de proef begonnen in de afdeeling Tjiandjoer onder leiding van den aan den directeur van Binnenlandsch Bestuur toegevoegden inspecteur F. A. Liefrinck met medewerking van een controleur, een adspirant-controleur, vier landmeters van het kadaster en een dertigtal Inlandsche mantri's.

Tegelijkertijd gelastte de Regeering eene proefneming in een district of onderdistrict van de residentie Tegal met de landrente-methode van den Heer P. H. van der Kemp, door hem in 1880 als controleur beschreven in „de Indische Gids." Die proef moest geschieden onder de gemeenschappelijke leiding van het hoofd van genoemd gewest en van Dr. Sollewijn Gelpke, die inmiddels resident was geworden van Cheribon.

Dat van deze proefneming niet veel terecht zou komen, was wel eenigszins vooruit na te gaan. Van der Kemp had tien jaren geleden in ruwe trekken eene methode aangegeven en, waar men deze thans aan de praktijk ging toetsen, hield men hem er buiten. In September 1889 werd deze proef dan ook gestaakt, op grond, zooals het koloniaal verslag over 1890 zegt, van de bezwaren, die aan de methode

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

verbonden bleken en waaruit voorloopig hare praktische onuitvoerbaarheid moest worden afgeleid. [1])

Volgens het koloniaal verslag over 1889 waren de werkzaamheden van de Preangerproef tweeledig van aard; zij bestonden n. l.: 1°. in het verzamelen van gegevens omtrent de uitgestrektheid der verschillende soorten van bouwgrond, en het constateeren van de gemiddelde productie dier gronden, 2°. in het instellen van de noodige onderzoekingen

[1]) De methode van van der Kemp komt op het volgende neêr, (zie zijn opstel in „de Indische Gids"):

Hij laat door het kadaster van een administratief geheel, b. v. een district, opmeten de natuurlijke grenzen van de bouwgronden, (kampongranden, wegen, waterleidingen, enz.), zoodanig, dat de grenzen zooveel mogelijk stukken grond van dezelfde geaardheid omvatten, onverschillig of zij begrenzen gronden, die aan verschillende desa's behooren. Is deze opmeting in kaart gebracht, dan gaat de controleur vergezeld van het betrokken districtsbestuur, de desahoofden en de mantri's van het kadaster met de kaart in de hand het terrein afloopen, en vraagt aan het Inlandsche gevolg of een zekere begrensde uitgestrektheid sawah grond is van eenerlei hoedanigheid, zoo niet, dan zoekt de controleur naar een kleinere blokverdeeling of, is dat onmogelijk, dan schrijft hij op voor hoever het blok geen grond van dezelfde geaardheid bevat. Aan aanwezige desamenschen wordt wijders gevraagd, tot welke gemeenten de gronden in het blok gelegen behooren en hoe groot hunne uitgestrektheden zijn, waarbij gebruik gemaakt wordt van het geoefend oog van den districts-mantri, van de kadasterkaarten met de gebruikelijke ruiten en van den polar-planimeter. Aldus verwijdert men de noodzakelijkheid van algemeene metingen, zonder daarom echter de mogelijkheid tot latere min of meer bepaalde opnemingen uit te sluiten. Men stelt deze opnemingen echter in den beginne zoolang mogelijk uit, opdat de veelheid van het werk, waarvan de spoedige voltooiing zoo nuttig zou zijn, niet in de zucht naar een voor het oogenblik minder dringende nauwgezetheid onderga. Doch zoo opmetingen noodig blijken, moeten ze plaats vinden door het kadaster, niet omdat een kadaster zoo zuiver werkt, maar omdat zijn oordeelkundige inrichting het opsporen en het stelselmatig verbeteren gemakkelijk maakt, wanneer er de tijd voor aanwezig is en de krachten beschikbaar zijn.

De controleur vraagt nu verder aan de desamenschen welke soort van grond het blok bevat en wat de productiviteit van zekeren lap is. Die lap wordt opgemeten en daarna de opbrengst per baoe berekend. Van alles wordt aanteekening gehouden in een register, n.l. de grenzen der blokken, de omschrijving der uitgestrektheden grond, die verschillende desa's in een blok

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

omtrent den economischen toestand der desa's en hare onderdeelen, ten einde te kunnen beoordeelen welke percentages aan belasting van de gronden geheven konden worden, zonder de landbouwers te zwaar te drukken of hinderpalen in den weg te stellen aan de ontwikkeling van den landbouw.

Omtrent den economischen toestand werden desa'sgewijze monografiën opgemaakt.

Reeds zeer spoedig, n. l. in 1890, werd, vóórdat er resultaten waren, de proef uitgebreid tot de afdeelingen Soekaboemi, Tjiandjoer, Bandoeng en Limbangan en werd in het belang eener krachtige voortzetting van het werk al het op Java voor de metingen in de binnenlanden beschikbare personeel van het kadaster in de residentie Preanger regentschappen samengetrokken.

---

hebben, zoomede de door het blok op te brengen belasting, gegrond op hetgeen reeds betaald werd. De controleur gaat daarop met het register naar het terrein en deelt den betrokken landbouwers mede, wat het voor hen liggend 'stuk grond denkelijk aan belasting moet opbrengen, hoort hunne bezwaren en wijzigt de aanslagcijfers, zoo noodig. Het totaal van het oude landrentecijfer laat hij echter voorloopig ongeschonden, tenzij verandering dringend noodzakelijk is, b. v. als blokken, in volkomen gelijke omstandigheden verkeerende, ongelijk zijn aangeslagen.

Hiermede is nu een regelmatig geheel gekregen en kunnen met vrucht de factoren nagespoord worden, waaruit het landrentecijfer is samengesteld. Een reeks van proeven naar productiviteit kan dan leiden tot de ontdekking van cijfers, waarvan de overeenkomst een juist verband tusschen de landrente en de opbrengsten aanduidt. En dat verband is hetgeen gezocht wordt. Vóór dien tijd is men niet in staat eenig oordeel te vellen over het quotum, dat geheven behoort te worden.

Tevens geschiedt dan de classificatie der landrenteplichtige gronden naar het belastbaar vermogen; b. v. twee even vruchtbare velden, het eene aan eene armoedige desa, het andere aan eene rijke desa behoorende, kunnen niet gelijkelijk worden aangeslagen.

Is bovenomschreven arbeid afgeloopen, dan kan men gaan denken aan een geordenden individueelen aanslag; men teekent dan van ieder blok de namen der landbouwers op, hunne opgaven van uitgestrektheden (waar communaal bezit heerscht, bepaalt men ieders stuk grond door deeling) en constateert door vragen en nameten of de opgaven der individuën juist zijn.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Op het einde van dat jaar werkten daar 5 landmeters, 15 adjunct-landmeters, 139 hoofd- en mindere mantri's, zoomede 4 controleurs en 4 adspirant-controleurs.

Aanvankelijk maakte men kleine kadastrale perceelen, stukken grond door zichtbare grenzen bepaald, die over hunne geheele uitgestrektheid in denzelfden cultuurtoestand verkeerden en nagenoeg gelijke vruchtbaarheid bezaten. Men zag echter spoedig in, dat het meten van zulke kleine perceelen te tijdroovend was en maakte ze daarom van lieverlede grooter, waarbij minder op gelijke vruchtbaarheid werd gelet, begrijpende men terecht dat dit in de praktijk niet vol te houden is.

Ook de desamonografieën werden op zij gezet en vervangen door districtsmonografieën, daar zij mede te veel tijd in beslag namen en men inzag, dat al die detailzaken onmogelijk bij een landrenteaanslag konden dienen.

Einde 1894 strekten de werkzaamheden zich uit over de afdeelingen Soekaboemi, Tjiandjoer, Bandoeng, Tjitjalengka, Limbangan en Soemedang, en was het landrentekadaster gereed gekomen in twaalf districten. Het kadasterpersoneel bestond uit 20 Europeesche en 150 Inlandsche ambtenaren, terwijl het aantal bij de proef te werk gestelde controleurs van het Binnenlandsch Bestuur van 8 was teruggebracht op 4.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

III.

De geschiedenis der landrente leert ons, dat die belasting op dit oogenblik vrij wel een chaos is, dat een juiste basis, waarop de aanslag plaats vindt, geheel ontbreekt en dat in weerwil van tal van gedane onderzoekingen geen bruikbare gegevens ten behoeve eener goede landrenteregeling aanwezig zijn.

Een spoedig onderzoek naar die gegevens is dus urgent.

Zooals we hiervoren gezien hebben, voldoet het tegenwoordige Preanger-landrenteonderzoek niet aan dien vereischten spoed. Het dient derhalve vereenvoudigd te worden.

Eene vereenvoudiging, die doel treft, is, naar mijne meening, te vinden in eene combinatie voor de metingen van het werk van technici met dat van Inlandsche ambtenaren, eene combinatie, die in de laatste jaren door velen ook is voorgestaan ten aanzien van het maken van irrigatiewerken, overtuigd als zij zijn, dat dit tot groote bezuiniging leiden zal. De overweging, dat, waar bij de Preangerproef slechts één der voor eene landrenteregeling noodige factoren betrekkelijk zuiver kadastraal onderzocht wordt, terwijl de andere gevonden worden door niet-technici op de gewone manier (bij benadering), het er weinig toe doet of men die eene factor ook op eene minder wetenschappelijke wijze laat onderzoeken, heeft mij op het denkbeeld eener dusdanige combinatie gebracht.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Indien men bij zulk eene meting de hoofddeugd tracht nabij te komen van een landrenteonderzoek op kadastralen grondslag n. l.: het oordeelkundig fixeeren van hetgeen men bevonden heeft, zoodat het opsporen van fouten en het stelselmatig verbeteren mogelijk wordt gemaakt, wanneer er tijd voor aanwezig is en de krachten er voor beschikbaar zijn (v. d. Kemp), dan zullen ongetwijfeld meer dan voldoende uitkomsten verkregen worden.

Maar, zal men zeggen, hetgeen wij tot dusverre van metingen door het Inlandsche bestuur zagen, is niet bizonder aanmoedigend. Zeer juist, maar hoe hadden die metingen ook plaats? In hoofdstuk II hebben wij reeds voor een deel gezien, hoe dit was bij het landrenteonderzoek onder leiding van dr. Sollewijn Gelpke. Men gaf geen instrumenten, die moesten de hoofden zelf vervaardigen, met het gevolg dat meetkettingen werden gemaakt van Inlandsch touw, dat, naar gelang van den vochtigheidstoestand van den dampkring, korter of langer wordt; bovendien werd den opmeters geen tijd gegund, zij werden steeds gejaagd; behoorlijke contrôle op metingen door hen zelven en door hunne chefs was met die groote haast niet doenlijk. Ten slotte geschiedden de inhoudsberekeningen door allerlei personen, o. a. leerlingen van de Inlandsche scholen, van wie men niet wist of zij dat werk verstonden, terwijl er ook alweêr geen tijd was om die berekeningen behoorlijk te controleeren.

Dat er op die wijze fouten werden gemaakt en grove fouten óok, wien zal dat verwonderen?

Het lag echter geenszins in het feit, zooals later werd beweerd, dat de metingen waren opgedragen aan Inlandsche ambtenaren, want zelfs het kadasterpersoneel zou het er onder zulke omstandigheden niet beter afgebracht hebben.

Het laten opmeten der bouwgronden door de Inlandsche ambtenaren af te keuren op grond van de minder goede

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

resultaten tot nog toe daarvan gezien, gaat dus niet aan.

Dergelijke metingen kunnen voldoen, mits de noodige waarborgen voor hare juistheid gesteld worden.

Die waarborgen zijn:

a. kennis bij de Inlandsche ambtenaren van eenvoudig meten en op schaal in kaart brengen.

b. het meten met deugdelijke instrumenten.

c. het voor dien arbeid toestaan van een behoorlijken tijd.

d. het uitoefenen van goede contrôle op de metingen.

e. het berekenen der inhouden van het opgemetene op eene wijze, die geen twijfel omtrent de juistheid kan doen ontstaan.

Bij opmetingen tot nog toe door Inlandsche ambtenaren verricht,, heeft men zich nooit aan deze voorwaarden gehouden, vandaar dat de uitkomsten in het algemeen zoo weinig vertrouwen verdienden.

In verband met deze opmerkingen zou het door mij voorgestane vereenvoudigde onderzoek naar de gegevens ten behoeve eener nieuwe landrenteregeling: opmeting, classificatie (productiviteit), marktprijzen, economischen toestand, op de volgende wijze behooren plaats te vinden.

Opmeting.

Inlandsche ambtenaren, speciaal wedana's, assistent-wedana's, mantri's oeloe, mantri's kaboepaten, koffiepakhuismeesters en de schrijvers van regenten, wedana's en controleurs, behooren voortaan met de boussole te kunnen meten en het gemetene op schaal in kaart brengen. Kennis van berekening van inhouden, zoomede van meten onder moeielijke omstandigheden, behoeft, zooals we straks zullen zien, niet van hen geëischt te worden.

Voor de nog niet in dienst zijnde Inlanders stelle men bedoelde kennis als eisch om benoemd te worden, terwijl men den reeds in dienst zijnde ambtenaren zes maanden

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

tijd geve om zich door den controleur, de in het gewest bescheidene landmeters en mantri's van het kadaster of door de Inlandsche onderwijzers op de hoogte er van te laten brengen. [1])

Het onderwijs in het landmeten op de Inlandsche scholen behoort verder goed en deugdelijk te zijn.

Is de kennis er, dan moet voor behoorlijke meetinstrumenten gezorgd worden. Men voorzie daartoe elken wedana en assistent-wedana van een eenvoudige boussole, tevens hellingshoekmeter, zooals thans bij het kadaster in de Preanger in gebruik, en van eene goede meetketting.

De controleurs en adspirant-controleurs ontvangen eveneens die instrumenten, van elk één exemplaar, om ten gebruike te geven aan andere Inlandsche ambtenaren dan wedana's en assistent-wedana's, indien zij het noodzakelijk achten, dat dezen de behulpzame hand bieden. [2])

Den wedana's en assistent-wedana's wordt nu opgedragen om binnen hun ressort elk blok, d. i. een door natuurlijke grenzen, (zooals kampongranden, wegen, waterleidingen), bepaalde uitgestrektheid sawahs dan wel in geregelde cultuur gebrachte tegalvelden (tipar), die in den regel bij de bevolking onder een bepaalden naam bekend is, [3]) met de boussole op te meten en in kaart te brengen op een behoorlijke

---

[1]) Dat dit niet veel bezwaar oplevert, is met het landrenteonderzoek onder leiding van Dr. Sollewijn Gelpke in verscheidene gewesten bewezen. Controleurs en adspirant-controleurs zullen wel niet veel moeite hebben om zich het weinigje kennis van landmeten, dat voor de hier bedoelde metingen vereischt wordt, eigen te maken. Een paar lessen van een Europeesch of Inlandsch kadaster-ambtenaar zullen daartoe ongetwijfeld voldoende zijn.

[2]) Voor de opmeting van geheel Java en Madoera zijn noodig 804 boussoles en meetkettingen (150 contrôle-afdeelingen en 1474 onderdistricten, waarvan eerst de eene helft en later de andere helft gemeten wordt. — zie hoofdstuk VII), die eene uitgave zullen veroorzaken van ± *f* 58 000 (boussole van Becker en Buddingh met hellingsmeter *f* 60 — meetketting van 20 meter *f* 12).

[3]) In West-Java heeten die blokken „gebléggan". Zij zijn beduidend minder in aantal dan de z. g. kadastrale perceelen bij de Preanger-landrenteproef.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

schaal (b.v. 1 op 5000), elk blok op een afzonderlijk vel papier. Zij mogen die werkzaamheden bij verhindering ook opdragen aan de hun ondergeschikte schrijvers en mantri's, doch zij blijven verantwoordelijk voor de deugdelijkheid van het werk.

Na in kaartbrenging van het gemetene, verifieert de wedana (a. w.) zelf de meting door een willekeurige diagonaal van den verkregen veelhoek op het terrein na te meten, en teekent op de kaartjes de bijzonderheden aan van het blok, den naam, de al of niet besproeiing met levend water en de hoedanigheid van den grond, n.l. de grondsoort (of soorten) en c.q. de hellingshoeken der zijden van den veelhoek.

In elk gewest worden twee landmeters (adj.-landmeters) geplaatst, wier taak het is om, zoodra de metingen der sawahs en in geregelde cultuur gebrachte (vaste) tegalans eener desa zijn afgeloopen, een schetskaart van die desa te maken (waar het kan, met behulp van de groote topographische kaarten), zoodanig, dat de betrekkelijke ligging der opgemeten blokken er duidelijk op voorkomt. Elk blok op de schetskaart wordt van een nummer voorzien (sawahs en tegals afzonderlijke nummers), en dit nummer gesteld op het overeenkomstige blokkaartje, zoodat men de blokken op de kaartjes uitgezet dadelijk op het terrein kan terugvinden. [1])

De landmeters met de aan hen toegevoegde mantri's verifieeren daarop nogmaals het opgenomene door meting van willekeurige diagonalen der verschillende veelhoeken, waarna

---

[1]) Met de schetskaart in de hand en de daarbij behoorende blokkaartjes „en portefeuille" bij zich, kan men nu de belastingplichtige gronden ordelijk afreizen, een vereischte door velen, o. a, v. d. Kemp, aan eene goede opmeting gesteld. Men heeft slechts te weten, hoe het eene blok ten opzichte van het andere ligt, niet den juisten vorm, den omtrek van het blok, dien heeft men op de blokkaartjes, daarom is een schetskaart voldoende.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

bij juistbevinding de hoegrootheid der blokken door hen wordt berekend. De enkele stukken grond, welker ligging van dien aard is, dat de meting ervan bepaalde moeieñjkheden oplevert, zoodat de Inlandsche ambtenaren haar niet hebben kunnen verrichten, worden tevens door hen opgemeten. [1])

Tén behoeve van een individueelen aanslag der landrente wordt nu verder den desahoofden gelast, de individueele aandeelen der landbouwers in elk blok met de gewone Inlandsche hulpmiddelen op te meten m.a.w. individueel in te meten.

Verschilt de uitkomst der inmeting aanmerkelijk met die der bloksgewijze, dan moet de eerste op nieuw verricht worden; bij gering verschil wordt de individueele meting als juist aangenomen, omdat zij alleen voor een individueelen aanslag der landrente kan gebruikt worden.

De wedana's (a. w.) vermelden de resultaten dier inmeting op de blokkaartjes.

Van den aanvang af behoort voor bijhouding der blokmetingen te worden gezorgd. Daartoe wordt elken controleur een mantri van het kadaster (groote afdeelingen twee mantri's) toegevoegd, die in zijn taak wordt bijgestaan

[1]) Men versta mij niet verkeerd. Ik stel geen blokmeting door Inlandsche ambtenaren voor, omdat ik die beter acht dan eene meting door het kadaster-personeel, maar omdat zij op vluggere en goedkoopere wijze voor het doel voldoende resultaten kan opleveren. Het is mijne vaste overtuiging, dat Inlandsche ambtenaren in korten tijd goed leeren meten en hunne andere werkzaamheden geen beletsel opleveren; mijne ervaring heeft mij dit geleerd. Mochten evenwel, hetgeen ik betwijfel, de ambtenaren van het kadaster kans zien, op dezelfde eenvoudige wijze in even korten tijd de meting der blokken (d. w. z. der geblèggans, hun door de controleurs in overeenstemming met de bevolking aan te wijzen) te verrichten, dan geef ik daaraan zelfs de voorkeur. Aan mijne methode van landrente-onderzoek verandert dat niets. Zij kan voor het overige geheel gevolgd worden. Hebben de blokmetingen plaats door het kadaster-personeel, zoo kunnen de inmetingen verricht worden door de Inlandsche ambtenaren, terwijl de vervaardiging der schetskaart blijft geschieden op de wijze, hiervoren omschreven.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

door de districts- en onderdistrictshoofden. Die mantri controleert tevens de uitgestrektheid onbeplant gebleven en door misgewas geteisterde velden, niet dat hij hiervoor opmetingen te doen heeft, maar hij, die door de praktijk een oog gekregen heeft op uitgestrektheden, taxeert z o n d e r opmeting of het door de hoofden opgegeven aantal baoes ten naaste bij overeenkomt met de werkelijkheid.

Alleen het feit, dat er toezicht bestaat, zal de opgaven der Inlandsche hoofden juister doen zijn. Thans worden ze nagenoeg niet gecontroleerd en is afschrijving wegens onbeplant blijven en wegens misgewas, zoowel als vermeerdering van den aanslag wegens uitbreiding van bouwgronden, een groote bron van knoeierij. Gaat men na in de koloniale verslagen, hoeveel die afschrijvingen jaarlijks bedragen, dan blijkt dat zij belangrijke sommen vertegenwoordigen. Van 1889 t/m 1893 werden wegens misgewas afgeschreven van *f* 611.000 tot *f* 1,323.000 's jaars en wegens het onbeplant blijven van velden *f* 329.000 tot *f* 503.000. Niet te boud gesproken is het dan ook, indien ik beweer, dat de uitgaaf aan traktementen der bedoelde mantri's ruimschoots vergoed zal worden door mindere afschrijving en door verhooging van landrente tengevolge van den aanslag van nieuw ontgonnen velden, die thans verzwegen worden.

Van de n i e t i n g e r e g e l d e c u l t u u r g e b r a c h t e b o u w g r o n d e n, de gaga's of hoema's, behoort telken jare de b e p l a n t e uitgestrektheid te worden geconstateerd en alleen deze aangeslagen. De metingen kunnen geschieden door het desabestuur op de gewone Inlandsche wijze, terwijl de mantri voor de bijhouding ze o p h e t o o g verifieert. Daar de aanslag dezer velden in den regel zeer laag is, behoeft de uitgestrektheid, noch in het belang van de belastingschuldigen, noch in dat van den fiscus, zoo bijzonder nauwkeurig te worden geconstateerd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Erven en tuinen [1]) (waaronder nipabosschen), moeten m. i. van de landrenteplichtige gronden worden afgescheiden. Zij (vooral de erven) toch zijn veelal oorzaak geweest van den ongelijkmatigen druk der landrente. Waar twee desa's met velden van gelijke productie voor hetzelfde bedrag per baoe bouwgrond waren aangeslagen, werd vaak door de sawahbezitters in de eene desa per baoe sawah het dubbele opgebracht van hetgeen daarvoor in de andere desa betaald werd. Dit kwam omdat in de eene desa veel erven voorkwamen en in de andere weinig. De belastingschuldigen, van geen hooge ervenbelasting willende weten, sloegen het totale bedrag der te voldoene landrente nagenoeg geheel om over de sawahs. Daardoor was het te verklaren, dat niettegenstaande de leggers een matigen aanslag per baoe bouwgrond aangaven, een onderzoek naar hetgeen door een landbouwer voor zijne sawahs feitelijk aan landrente betaald werd, aan het licht bracht dat die belasting in sommige desa's 70 % tot 80 % van de geldswaardige productie zijner velden bedroeg, terwijl in andere desa's bevonden werd, dat de helft der sawahvelden braak bleef liggen, om reden de bezitters vreesden de verschuldigde landrente niet te kunnen voldoen.

Bij erven en tuinen is de uitgestrektheid voor den aanslag in de landrente een factor van betrekkelijk geringe waarde, de hoofdfactoren zijn: soort en mate van beplanting. Het constateeren van de productie en niet minder van de productiewaarde dier gronden valt echter zeer moeielijk; bij het landrenteonderzoek onder leiding van Dr. Sollewijn Gelpke is duidelijk bewezen, hoe men daarbij komt tot de meest absurde cijfers, om reden het bepalen van de jaarlijksche opbrengst van een boomsoort bijna ondoenlijk is en

[1]) Onder erven versta men hier: van eene woning voorziene stukken grond en onder tuinen: stukken grond, niet van eene woning voorzien en met overjarige gewassen beplant.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

het constateeren der marktwaarde van vruchten op de meeste plaatsen tot de onmogelijkheden behoort.

Men scheide daarom deze gronden van de landrente, die eene belasting op het product is, en heffe ervan verponding met een aanslag naar de verkoopwaarde of naar vergelijking met andere erven en tuinen, (in dezelfde desa of in naburige desa's) waarvan de waarde bekend is, dan wel naar eene in gemoede te doene taxatie. [1]) De waardebepaling kan geschieden door eene commissie, bestaande uit den betrokken wedana (a. w.), het desahoofd en een der leden van het desabestuur, nadat de controleur in elke desa zulks van een willekeurig erf of een willekeurigen tuin gedaan heeft tot voorbeeld en maatstaf. De controleur gaat verder op zijne tournee's, hier en daar de taxatie van de commissie na. [2])

Kon de Regeering er toe besluiten niet alleen de erven als zoodanig in eene verpondingsbelasting aan te slaan, maar de erven ook met de daarop staande gebouwen, dan zou daarin het middel zijn gevonden om een einde te maken

---

[1]) Reeds in 1880 verdedigde van der Kemp het beginsel dat erfbelasting, moet hebben het karakter van verponding (zie Indische Gids, jaargang 1880).

[2]) Bij de Preanger-landrenteproef ontgaat men de tot nog toe ondervonden moeilijkheid met den aanslag van erven en tuinen op de volgende wijze: Men onderscheidt de bouwgronden in sawahs en droge velden. Onder de laatsten zijn dan begrepen: tegalvelden (tipars en hoema's), tuinen en erven. Van elk dezer twee soorten van bouwgronden worden kadastrale perceelen gevormd en van die der sawahs de opbrengst geconstateerd. De aanslag van een perceel droge gronden, waarvan alleen de uitgestrektheid bekend is, en dat uit de meest heterogeene bestanddeelen, zooals: erven, tuinen en tipars kan bestaan, heeft nu plaats door vergelijking van het perceel ten aanzien van waarde en op te brengen belasting met dat van een perceel sawahs in dezelfde streek. Is op die wijze de landrente van het perceel bepaald, dan wordt verder de omslag van het bedrag over de individueele aandeelen erf, tuin en tegalan, overgelaten aan de belastingschuldigen die in dat perceel hunne gronden hebben.

Naar mijne meening is deze methode niet aanbevelenswaardig. De moeilijkheid, waarvan hierboven gesproken is, wordt nu van den fiscus geschoven

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

aan het door Vreemde Oosterlingen ontduiken der verponding door het occupeeren van onwettig bezeten grond. Het in 't leven roepen eener belasting speciaal voor onwettig bezeten perceelen, zooals sommigen willen, zal dat kwaad niet keeren, want de list, die nu reeds veelvuldig, vooral door Arabieren, wordt gebezigd, n. l. het stellen van het perceel op naam hunner Inlandsche huishoudsters of een of ander Inlandsch familielid, zal dan meer algemeen worden toegepast. Het perceel valt dan wel is waar in de landrente, doch daar ten aanzien dier belasting woonerven van minder dan 1/4 baoe zijn vrijgesteld en voor den aanslag alleen het erf en niet het huis, dat er op staat, mag worden in aanmerking gebracht, is het bedrag der belasting, ten minste wat erven betreft, waartoe de meeste onwettig geoccupeerde gronden behooren, nihil of uiterst gering.

Om alle onwettig geoccupeerde perceelen behoorlijk te treffen is er, m. i., maar één middel, n. l. de erven van Inlanders niet meer aan te slaan in de landrente, maar daarvan, èn van de door Vreemde Oosterlingen onwettig geoccupeerde erven, dus in het algemeen van alle erven, die niet in de verponding zijn aangeslagen, te heffen een soort verpondingsbelasting, berekend naar de waarde van het erf met de gebouwen, die er op staan. Om minvermogenden niet te belasten stelle men dan perceelen beneden een zekere minimumwaarde vrij.

Opdat niets van het bijeengebrachte materiaal verloren ga en men een goed overzicht houde van de bouwgronden

---

op de belastingplichtigen, en de kans wordt geloopen, dat de bevolking, even als vroeger, de erven nagenoeg vrij laat en de geheele belasting weêr laat drukken op de meer waardevolle bouwgronden. Wel worden de belastingplichtigen bij de repartitie geholpen door eene commissie, bestaande uit Inlandsche ambtenaren, doch waar wij weten, hoe het repartitie-voorschrift in de landrente-ordonnantie van 1872 veelal een wassen neus is gebleken te zijn, kan aan het voorschrift van die hulp niet veel waarde gehecht worden.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

van alle desa's eener afdeeling of van een district, legge men een register van bijhouding (bijl. 7) aan, waarin al het bevondene omtrent de verschillende blokken wordt opgeteekend. Dit register kan ook dienen tot contrôle van de inmetingen. Door daarin telken jare uit den legger (zie hoofdstuk IV) het totaal der individueele uitgestrektheden van elk blok op te teekenen, en dat te vergelijken met de aanvankelijk verkregen uitkomsten der meting van het geheele blok, kan men nagaan of eene hermeting van dit laatste noodzakelijk wordt.

CLASSIFICATIE BEPALING DER PRODUCTIVITEIT.

Is de opmeting en in kaartbrenging van de sawahs en de in geregelde cultuur gebrachte tegalans eener desa afgeloopen, dan begeeft de controleur der afdeeling zich er met den betrokken wedana of assistent-wedana heen, roept het desabestuur en de landbouwers op, en vraagt hen naar de grondsoorten, die zij ten aanzien hunner velden (sawahs, vaste tegalans en niet-jaarlijks beplante tegalans) onderscheiden, en in welke blokken [1]) die verschillende soorten voorkomen (daarbij, voor zooveel de sawahs en vaste tegalans betreft, de op de blokkaartjes gedane aanteekeningen benuttende), zoomede welke blokken of welke grondsoorten kunnen gerekend worden te behooren tot de beste, welke tot de slechtste en welke tot de daartusschen gelegene. Op deze wijze verkrijgt men eene verdeeling der velden in een zeker aantal klassen.

Ter opheldering een voorbeeld:

In de desa Tjiboengoer komen voor drie blokken sawahs, genaamd: Tjiboeeuk, Tjilangkap en Tjisalak, terwijl de bevolking de grondsoorten onderscheidt in tanah item, tanah merah sorottan en tanah merah tadahan. De beste

[1]) De blokken (gebl̀eggan) zijn bij de bevolking gewoonlijk onder bepaalde namen bekend.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

grond is de tanah item in het blok Tjiboeeuk, de slechtste de tanah merah tadahan in het blok Tjilangkap, terwijl daartusschen liggen als no. 2: de tanah item in het blok Tjilangkap en de tanah merah in Tjiboeeuk, en als no. 3: de tanah item in Tjisalak en de tanah merah sorottan in Tjilangkap. Voor den aanslag der landrente heeft men dus te onderscheiden eene verdeeling der sawahs in vier klassen, alhoewel het aantal grondsoorten maar drie bedraagt.

Ten aanzien der blokken, waarin verschillende grondsoorten voorkomen, wordt ten slotte onderzocht aan welke personen de gronden van elke soort behooren en hiervan aanteekening gehouden op de respectieve kaartjes. Op de kaartjes der blokken met één grondsoort wordt alleen de naam dier soort vermeld.

Van elke klasse waarin de verschillende bouwgronden eener desa (sawahs, vaste tegalans en niet-jaarlijks beplante tegalvelden) verdeeld zijn, wordt nu de productiviteit geconstateerd. Dit doe men door een reeks van jaren (b. v. vijf jaar) achtereen op verschillende plaatsen, waar de gronden tot die klasse behoorende voorkomen, proefsneden (van het hoofdproduct) te nemen, daarbij tevens de uitkomsten der reeds genomen proefsneden benuttende. [1])

[1]) Bij de Preangerlandrenteproef kiest men met behulp van de landbouwers voor een zekere uitgestrektheid sawah een stuk grond uit van ± ¼ baoe, hetwelk eene productie heeft, die men vermeent de gemiddelde te zijn van bedoelde uitgestrektheid en verklaart dan dat veld tot proefveld, waarvan jaar in, jaar uit, proefsnitten worden genomen om tot de werkelijke gemiddelde productie van het geheel te komen. M. i. wordt hiermede niet verkregen, wat men beoogt, maar slechts de gemiddelde productie van het proefveld en voor de productie der andere velden eene onvoldoende aanwijzing. Men kan wel in eene desa bij de landbouwers onderzoeken, welke soorten van gronden er zijn en welke velden tot een bepaalde soort gerekend worden te behooren, en wanneer men dan telkens op verschillende plaatsen van zulk een grondsoort de productie constateert, zal men tot de gemiddelde opbrengst geraken, maar de land-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

De verdeeling der grond in soorten en der velden in klassen, zoomede de resultaten der proefsneden teekene men op in het register van bijhouding.

MARKTPRIJZEN.

Reeds dadelijk bij het begin van het onderzoek worde aanteekening gehouden van de marktprijzen der verschillende hoofdproducten op de pasars, waar die producten eenigszins in het groot verhandeld worden, en bepaald welke desa's (gehuchten), in verband met de geringe afstanden en de gemakkelijkheid van transport, kunnen gerekend worden dezelfde marktprijzen te hebben. Voor de overige desa's gelden de marktprijzen op de naastbijgelegene pasars, verminderd met een geringe som (b. v. 2 cent per paal) voor de kosten van vervoer.

Bij laatstbedoelde desa's moeten de vervoerkosten in rekening gebracht worden, omdat, waar een daar woonachtige landbouwer zijn product wil verkoopen, om b. v. uit de opbrengst zijn landrente te betalen, hij het moet brengen naar een nabijgelegene pasar, zijnde verkoop tot eene belangrijke hoeveelheid in de desa niet doenlijk. De waarde van zijn

---

bouwers zijn niet voldoende op de hoogte van de gemiddelde opbrengst hunner velden om in staat te zijn met eenige juistheid een veld als type van een bepaalde soort aan te wijzen, hetwelk voor altijd moet dienen om de productie van alle velden tot die soort behoorende te bepalen. Het volgen eener dergelijke methode moet m. i. verkeerd uitloopen, zelfs al gaat alles te goeder trouw, hetgeen niet meer te verwachten is, zoodra de Inlanders begrijpen zullen, dat er verband bestaat tusschen de productie van het proefveld en den meerderen of minderen aanslag hunner velden in de landrente. Zij zullen er dan wel toe overgaan weinig produceerende velden voor proefveld aan te wijzen.

Naar mijne meening is dan ook de vroeger steeds gevolgde methode de beste, n.l.: van een zekere uitgestrektheid grond, die, volgens hoofden en bevolking, sawahs of tegalans van dezelfde soort bevat, worden een reeks van jaren achtereen, telken jare op eene andere plaats, proefsneden genomen om op die wijze na verloop van tijd tot de gemiddelde productie der geheele uitgestrektheid te komen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

product wordt dan: hetgeen hij er voor krijgt, verminderd met de kosten voor vervoer.

De verdeeling der desa's, zooals hier bedoeld, en de marktprijzen worden aangeteekend in het register van bijhouding.

ECONOMISCHE TOESTAND. [1]).

De ambtenaar, belast met de leiding van het onderzoek naar de gegevens ten behoeve eener nieuwe landrenteregeling behoort van elke afdeeling of van elk district monografiën betreffende den economischen toestand te maken en later hieromtrent eene vergelijking van de verschillende gewesten met elkaâr. [1])

ONTWERP-VOORSCHRIFTEN BETREFFENDE HET VERZAMELEN VAN GEGEVENS VOOR EENE REGELING DER LANDRENTE OP JAVA EN MADOERA, opgemaakt in overeenstemming met het in dit hoofdstuk behandelde, zijn als bijlage 1 aan dit opstel gehecht.

---

[1]) Het onderzoek naar dezen factor heeft niet ten doel het per sé behouden van den parasiet, zooals de oud-resident Tydeman den economischen toestand bij de landrente noemt, maar alleen om de kennis ervan te hebben voor het geval later blijken mocht (hoofdstuk VI), dat wij dien factor bij den aanslag der landrente niet kunnen missen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

IV.

Het onderzoek, in het vorige hoofdstuk omschreven, is gebaseerd op eenige beginselen, waarnaar de nieuwe landrenteregeling zal moeten ontworpen worden. Die beginselen behooren te worden vastgesteld vóór men met het onderzoek begint. Proefnemingen daarvoor zijn onnoodig, want al hebben de verschillende onderzoekingen, die in de laatste 80 jaren plaats vonden, ons nog geen juiste gegevens voor eene goede landrenteregeling aan de hand gedaan, zoo brachten zij ons toch in het algemeen genoeg op de hoogte om te kunnen beoordeelen, welken weg wij met die belasting op moeten.

Voorop zij gesteld, dat elke belasting, in 't bijzonder die, drukkende op een overheerscht ras, moet zijn matig en de aanslag billijk, niet alleen in het oog van den fiscus, maar vooral in het oog der belastingschuldigen. Dezen moeten kunnen nagaan om welke reden zij voor een zekere som zijn aangeslagen; de belasting behoort dus op grondslagen te rusten, die hunne bevatting niet te boven gaan en derhalve zoo min mogelijk gecompliceerd zijn, terwijl het bijeenverzamelen van gegevens om tot die grondslagen te komen, moet geschieden op eene vertrouwenwekkende wijze.

Moet landrente zijn eene belasting zuiver op den grond, zoo als sommigen willen of eene belasting op het product (zuiver dan wel onzuiver)?

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Eene belasting zuiver op den grond, waaronder hier verstaan wordt eene belasting op den bouwgrond, onafhankelijk van zijne productie, die dus opgebracht moet worden onverschillig of er al dan niet geplant is, zou ongetwijfeld te verkiezen zijn. Zij is het stabielst en gemakkelijkst voor den fiscus. Met afschrijvingen wegens misgewas en onbeplant blijven, heeft men dan niets te maken, evenmin met twee factoren, voor eene belasting op het product onmisbaar, productie en marktprijzen, factoren, die zoo moeilijk juist te constateeren zijn.

Wat zulk eene belasting echter doet verwerpen, is het in vele streken bijna met geen mogelijkheid kunnen bepalen van de waarde der verschillende soorten van gronden (sawahs en tegals) naar verkoop- en verhuurprijzen [1]). Bovendien moet zij bijzonder laag zijn, zoo laag, dat de fiscus groote verliezen zou lijden. Verreweg de meeste landrenteplichtigen betalen toch de belasting uit den verkoop van hun oogst; mislukt deze of hebben zij door omstandigheden hunne gronden braak laten liggen, dan blijven hen geen andere middelen over om den fiscus te voldoen. Thans wordt hierin voorzien door afschrijvingen, bij eene belasting echter onafhankelijk van het product, kan dit middel natuurlijk niet worden toegepast.

Eene dusdanige grondbelasting is voorzeker de belasting der toekomst. Wanneer op Java meer bronnen van welvaart zijn gekomen, meer industrieën, meer gelegenheid om geld te verdienen, de Javaan geleerd heeft te sparen en hem daartoe den weg is geopend, zoodat hij in magere jaren niet zonder middelen zit, en hij, zoo hij geld voor zijn landbouw noodig heeft, niet meer gedwongen is in handen van

---

[1]) Bepaalt men de waarde, zooals de oud-resident Tydeman wil, naar de productiviteit, dan moet vooraf een onderzoek plaats hebben naar productie en marktprijzen en is de aanslag, die daarnaar plaats heeft, niet meer een zuivere grondbelasting, maar een belasting op het product.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

woekeraars te vallen, die hem tot den ondergang doemen, — dan kan aan zulk een belasting gedacht worden. Thans echter is Java daarvoor nog niet rijp.

Men late derhalve de landrente vooreerst blijven, wat zij is: eene belasting op het product.

Volgens de nog van kracht zijnde landrenteordonnantie van 1872 is zij eene belasting zuiver op het product, d. w. z. onafhankelijk van nevenbedrijven en bijomstandigheden; men is echter in vele gewesten hiervan afgeweken en heeft er een soort inkomstenbelasting van gemaakt door de draagkracht der bevolking in rekening te brengen. In hoeverre men hiermede moet doorgaan, dan wel terugkeeren tot het wettig voorgeschrevene, is, vóór het onderzoek naar de gegevens ten behoeve eener goede landrenteregeling zal zijn afgeloopen, niet te zeggen. Eerst wanneer met juistheid bekend is, welk percent van het geldswaardig bedrag van het hoofdproduct der velden in verschillende streken thans gemiddeld betaald wordt, zal kunnen beoordeeld worden of een voor geheel Java en Madoera gelijk procent van heffing al dan niet tot te groote verliezen voor de schatkist zal aanleiding geven en of het niet noodzakelijk zal zijn de economische toestand van een streek, zij het ook voorloopig, als factor bij den aanslag in aanmerking te brengen, zoomede in hoeverre die factor niet reeds begrepen is in de marktprijzen.

De strijd, nu reeds over deze kwestie gevoerd [1]), schorte men dus op tot later.

Verder is het de vraag, *of de landrente moet zijn eene belasting op het brutoproduct of op de netto-inkomsten, d. w. z. de opbrengst verminderd met de productiekosten?*

---

[1]) Zie de brochure van den oud-resident Tydeman: „de grondbelasting op Java."

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Men heeft gemeend, dat een aanslag naar de netto-inkomsten billijker zou zijn tegenover de belastingschuldigen, maar is bij de toepassing weer onbillijk moeten worden ter wille van den fiscus. Drijft men toch een aanslag naar de netto-inkomsten tot in alle uitersten door, dus ook voor de weinig opbrengende velden, hetgeen de billijkheid natuurlijk medebrengt, want juist op die velden drukken de productiekosten het meest, dan berooft men de schatkist van een groot deel harer inkomsten. Trekt men b.v. van de geldswaardige opbrengst van sawahs alle productiekosten af, gemeenlijk gesteld op een minimumbedrag van *f* 30, dan kan van sawahs, die *f* 30 en minder opbrengen, geen landrente geheven worden. En daar de opbrengst van een groot deel dier bouwgronden niet meer bedraagt dan *f* 30, zal de belasting beduidend verminderen. Dit hebben de voorstanders van een heffing naar de geheele of gedeeltelijke netto-inkomsten ook begrepen en komen ter redding van hun systeem steeds tot de onrechtvaardigheid om a l l e e n wat af te trekken van de v e e l produceerende velden (die het 't minst noodig hebben) en voor de weinig produceerende de productiekosten te negeeren.

Als een staaltje van de motieven, die zij hiervoor aanvoeren, zij het een en ander aangehaald uit een opstel van den heer W e s s e l s over aanslag naar de netto-inkomsten, voorkomende in het Februarinummer van „de Economist" over 1889.

De heer W. vindt een aanslag naar de brutoproductie daarom onbillijk, wijl sawahs, die minder opbrengen dan *f* 30 (som, waarop hij de productiekosten begroot), toch worden aangeslagen, en dus landrente betalen over verlies. Hij acht zulks schreeuwend onrechtvaardig en meent, dat daaruit duidelijk blijkt, hoe eene belasting op het brutoproduct loodzwaar drukt, juist op hen, die het minste, ja nagenoeg niets kunnen missen, „o p d e a r m e b e z i t-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ters n.l. van weinig produceerende, schrale, onvruchtbare velden.

Nu zou men meenen, dat schr. dan door een aanslag naar de netto-inkomsten die onrechtvaardigheid zou willen opheffen en bedoelde velden niet aanslaan, doch dat doet hij niet, wijl daartegen, volgens hem, twee bezwaren bestaan, 1° de schatkist zou er onder lijden, omdat zooveel gronden zouden vrij komen, 2° het zou eenigermate gelijk staan met 't verleenen van een premie op het houden van den grond op hetzelfde lage productiecijfer.

Dus dan maar aanslaan naar de brutoproductie, denkt de lezer. Neen, zulk een aanslag keurt schr. onvoorwaardelijk af, omdat zij voornamelijk drukt op de arme bezitters van weinig produceerende schrale, onvruchtbare velden. Hij wil alleen die arme bezitters, waarvan hij weet, dat zij niets verdienen, ja verliezen, aanslaan in een lage belasting, omdat, let wel, het dan niet den minsten twijfel lijdt of de bezitter zal alles doen, wat in zijn vermogen is om de productiviteit van den grond (n.l. van die weinig produceerende, schrale, onvruchtbare velden) te verhoogen, wetende dat hij voor alles, wat hij er meer uit haalt, vrij zal zijn van landrente; zulk een lage belasting zal dan een premie zijn op betere grondbewerking.

Tot zulke eigenaardige redeneeringen komt men, als men à tort et à travers wil aanslaan naar de netto-inkomsten. [1])

Daarom ben ik voor een aanslag naar de brutoproductie. Men is daarbij ook wel niet geheel billijk, maar men blijft

[1]) Ook de controleur Tollenaar bestrijdt in zijn opstel „de Landrente op Java en Madoera", voorkomende in „de Tijdspiegel" van Augustus 1895, een aanslag naar de netto-inkomsten.

De oud-resident Tydeman zegt in zijne brochure: „Grondbelasting op Java": Men moet niet naar het ideaal van juiste kennis van het nettoproduct streven. Dat ideaal is nagenoeg onbereikbaar. Men stelle er zich mede tevreden van eene kapitaals-waardeberekening het brutoproduct, droog, tot grondslag te nemen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ten minste consequent. En wat het meeste steek houdt, in het oog der Inlandsche bevolking is zulk een aanslag de meest rechtvaardige, als zijnde van ouds bij haar bekend (adat). De „tjoeké," door de Javaansche vorsten en hunne apanagehouders van de beplante velden geheven, was een zuivere belasting op het brutoproduct [1]).

Moet de aanslag der landrente geschieden desa'sgewijze of individueel?

Zooals men weet, bestaat alleen in de Preangerregentschappen, in het district Gandasoli (res. Krawang), en in de afdeeling Buitenzorg een officieel erkende individueele aanslag. In overig Krawang komt hij ook voor, doch officieus. In alle andere gewesten geschiedt de aanslag desa'sgewijze.

Rationeel is het, dat de fiscus, zooals in de Preanger en Krawang, berekent hoeveel elke belastingschuldige betalen moet; evenwel de elders gevolgde methode om zulks voor een groot aantal individuen „en bloc" te doen en het verder aan hen over te laten het bedrag onder elkaâr om te slaan, is eenvoudiger en gemakkelijker, en, gepaard met handhaving der bepaling, dat die omslag moet geschieden onder toezicht van het Europeesch Bestuur [2]), nog niet zoo af te keuren.

De praktijk echter doet zien, dat bedoeld toezicht gewoonlijk veel te wenschen overlaat en het bestuur zich (vooral in de laatste jaren, waar het aan een deugdelijke basis voor

---

[1]) Naar men mij heeft medegedeeld, wordt bij de Preanger-landrenteproef het denkbeeld voorgestaan om den aanslag te berekenen naar de brutoproductie, na aftrek van 10 picols padie voor productiekosten. Voor dat denkbeeld valt veel te zeggen; de bezitters van arme, weinig produceerende velden worden er het meest mede bevoordeeld. Maar hoe komt men aan het cijfer van 10 picols en waarom worden alleen bij padiebeplanting productiekosten in rekening gebracht en niet bij eene beplanting met andere gewassen?

[2]) Stbl. 1872 n°. 219b.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

een landrenteaanslag geheel ontbroken heeft) veelal alleen bepaalt tot het noemen van de totaalsom, die een desa moet opbrengen, zonder zelfs op te geven hoeveel de aanslag per baoe van elke grondsoort bedraagt, zoodat den aangeslagenen elke leiddraad voor de repartitie ontbreekt. Men kan begrijpen wat van zoo'n repartitie terecht komt!

Waar individueele aanslag voor de Preanger, Krawang en Buitenzorg bestaat, is er geen enkele reden om haar ook niet elders in te voeren, waar individueel bezit voorkomt, dan wel, wat vrij wel hetzelfde is, communaal bezit met vaste aandeelen. Ook het communaal bezit met periodieke verwisseling der aandeelen, zonder dat deze veranderen, verzet zich niet tegen de invoering van een individueelen aanslag. [1]) Rest dus alleen communaal bezit met periodieke verdeeling en die vorm van bezit komt tegenwoordig slechts in een betrekkelijk klein gedeelte van Java voor.

Voor die streken is evenwel eene individueele landrenteregeling mede zeer wenschelijk, omdat zij zal blijken den krachtigsten stoot te geven tot conversie van communaal in individueel bezit, of liever, wat nagenoeg hetzelfde is, in communaal bezit met vaste aandeelen. Ten einde daar een individueelen aanslag mogelijk te maken, beginne men met de landbouwers over te halen de verdeeling hunner velden om de vijf jaren te doen plaats hebben. Hiermede is dan een begin van regelmaat, van vastheid ontstaan, dat op den duur zal eindigen met niet meer verdeelen. [2]).

---

[1]) In zeer bevolkte streken geeft een individueele aanslag veel schrijfwerk. Hierin zou voorzien kunnen worden door het telken jare voor eenige maanden benoemen van tijdelijk Inlandsch personeel.

[2]) Ook de oud-resident Wessels beveelt individueelen aanslag ten zeerste aan (zie zijne brochure „de landrente op Java").

Niet minder wordt zij aanbevolen in een goed, met zaakkennis geschreven stuk over landrente, voorkomende in de Nieuwe Rotterdamsche Courant van 1 December 1895: Sommigen, zegt de onbekende schrijver daarin, wenschen zich met een aanslag der blokken tevreden te stellen en de verdere

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Individueele aanslag is daarom zoo aan te bevelen, omdat hij knoeierijen van desahoofden en leden van het desabestuur voorkomt. De aangeslagene moet dan echter uit zijn aanslagbiljet kunnen zien, wat hij werkelijk te betalen heeft en daartoe is wijziging van de bestaande bepalingen op afschrijving wegens misgewas (B. B. 4165) noodzakelijk, zooals reeds vroeger door mij betoogd werd in het Tijdschrift van Binnenlandsch Bestuur van 1889. Thans mogen de door den resident verleende vrijstellingen eerst ter kennis gebracht worden van de betrokken bevolking, nadat de Regeering de handeling van den resident heeft goedgekeurd. Wel behoeft in afwachting van die beschikking het bedrag, waarvoor vrijstelling is verleend, niet te worden ingevorderd, en zou dus het netto-bedrag van den aanslag (d. i. *na* aftrek der afschrijvingen) reeds dadelijk op de aanslagbiljetten kunnen vermeld worden, maar vele ambtenaren deinzen hiervoor terug, wijl zij vreezen met de aanzuivering der belasting later de grootste moeite te hebben voor het geval de goedkeuring niet mocht worden verleend. Aan den anderen kant aarzelen de landbouwers hunne belasting te voldoen, vóór zij met het bedrag der afschrijving bekend geworden zijn, omdat zij op 't terugontvangen van het teveel betaalde geen voldoend vertrouwen stellen, gevende dit toch maar al te vaak aanleiding tot knoeierij. Meestal heeft de controleur geen tijd om die sommen persoonlijk aan de betrokkenen terug te betalen en belast er de Inlandsche ambtenaren mede, die op hun beurt het weer overlaten aan de

---

repartitie over de verschillende belastingschuldigen aan de desa over te laten buiten bemoeienis van het Europeesch bestuur. Dit moet echter ten sterkste ontraden worden, want daarmede blijft de belastingschuldige in onzekerheid omtrent het door hem te betalen bedrag en is hij teveel overgeleverd aan de willekeur van het desahoofd. Dit bezwaar komt ons voor zooveel gewicht in de schaal te moeten leggen, dat het aanbeveling zou verdienen van alle poging tot verbetering af te zien, wanneer men het niet tot eene individueelen aanslag brengen kan.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

desahoofden. Wat er dan in den zak van den kleinen man komt, valt licht te begrijpen. Daarom is het van 't hoogste gewicht, zoo min mogelijk de mededeeling aan de belastingschuldigen van het bedrag der afschrijvingen te vertragen. Hiertoe is te geraken, bijaldien de Regeering een minimum procent van afschrijving wegens misgewas vaststelt en alles verder aan de residenten overlaat, die dan, evenals met de afschrijving voor onbeplant gebleven velden geschiedt, eenvoudig afschriften van de betrekkelijke besluiten met desa'sgewijze opgaven van de afgeschreven bedragen, der Regeering aanbieden.

Bezwaren tegen een maatregel als de hier voorgestelde kunnen niet bestaan. Uit de processenverbaal ter constateering van het misgewas, die voor de vereischte goedkeuring tegenwoordig naar Batavia worden gezonden, kan de Regeering toch alleen maar nagaan, of de af te schrijven som in verhouding tot den brutoaanslag niet te onbeduidend is, en dit doel wordt evengoed bereikt, indien men een minimumprocent voor afschrijving vaststelt en de residenten machtigt om zonder nadere goedkeuring die afschrijving te verleenen. Waar aan die hoofdambtenaren een dergelijke bevoegdheid gegeven is ten aanzien van afschrijvingen wegens het onbeplant gebleven zijn van bouwgronden, is er geen motief om die bevoegdheid niet in bovenstaanden geest uit te breiden. Het zal meer orde en regelmaat in de betaling der landrente brengen en veel malversatiën voorkomen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

V.

Zijn de onderzoekingen, bedoeld in hoofdstuk III, afgeloopen, dan wordt voor elke desa berekend hoeveel procent van het geldswaardig brutoproduct de bestaande aanslag van sawahs en tegals bedraagt. Daarop worden de percentages van de verschillende desa's eener afdeeling met elkander vergeleken en van de lagere nagegaan of de afwijking van de normale (de meest voorkomende) tot oorzaak heeft meerder bevondene uitgestrektheid. De percentages, waarvan dit het geval is, laat men aanvankelijk buiten beschouwing en overweegt ten aanzien van de anderen welk percent men billijkheidshalve, alle omstandigheden in aanmerking genomen (economische toestand), voor de belasting in de toekomst kan vaststellen, districts-afdeelings — of residentiesgewijze. — Is dit voor geheel Java en Madoera geschied, dan kan worden beoordeeld of een aan te nemen uniform percentage (b.v. 10 %) zuiver van het geldswaardig brutoproduct der bouwgronden, dus ongelet op bijomstandigheden, tot belangrijke verliezen voor de schatkist zal leiden, waarin niet op de eene of andere wijze kan worden voorzien.

Is door de Regeering uitgemaakt, dat de landrente voortaan zal geheven worden naar een uniform percentage voor geheel Java en Madoera, dan wel naar verschillende percentages voor een bepaalde streek (district, afdeeling of gewest)

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

en is dienovereenkomstig het percent (of de percentages) vastgesteld, dan kan de ordonnantie tot regeling der landrente worden in het leven geroepen. Vooraf dient echter te worden uitgemaakt in hoeverre de landrente ineens of geleidelijk tot het vastgestelde percentage (c. q. de percentages) van heffing zal moeten gebracht worden, of b. v. de verminderingen ineens, de vermeerderingen termijnsgewijze, dan wel deze laatste, waar zij het gevolg zijn van grooter bevonden uitgestrektheid, dadelijk tot stand moeten komen.

De ordonnantie zou, in verband met de beginselen in hoofdstuk IV besproken, kunnen luiden als volgt:

ONTWERP-LANDRENTE-ORDONNANTIE.

Artikel 1.

De landrente wordt op Java en Madoera, met uitzondering van Soerakarta en Djokjakarta, geheven van alle sawahs en tegalvelden, die niet vallen onder de bepalingen der verponding.

Onder tegalvelden zijn begrepen, zoowel de in geregelde als de niet in geregelde cultuur gebrachte.

Vischvijvers worden thans voorloopig niet meer in de landrente aangeslagen (Stbl. 1893 n°. 30 en 124) en kunnen dus hier buiten beschouwing blijven.

Artikel 2.

Van landrente zijn vrijgesteld:

a. gedurende de eerste drie oogstjaren nieuw ontgonnen sawahs.

Er behoort werkelijk ontginning plaats te hebben en niet verandering van reeds in cultuur gebrachte gronden in sawahs.

b. Sawahs en tegals in gebruik bij de bevolking en hoofden van perdikan-pakoentjen- en midjen-desa's, voorzoover zij

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

overeenkomstig de registers, gearresteerd bij besluit van 13 September 1887 n°. 3, daarvoor in aanmerking komen.

Deze laatste zinsnede is noodzakelijk, omdat niet per sé alle bouwgronden van bedoelde desa's van landrente zijn vrijgesteld.

c. Apanagevelden van ontslagen officieren, onderofficieren en minderen van de barisan in de residentie Madoera.

In overeenstemming met het besluit van 4 April 1891 n°. 12.

d. tegals met koffie beplant op hoog gezag, of vrijwillig ten genoege van het Europeesch Bestuur.

Artikel 3.

De heffing bedraagt een voor geheel Java en Madoera, dan wel voor elk gewest of gedeelte daarvan, door den Gouverneur-Generaal vast te stellen percentage van het geldswaardig bedrag der brutoopbrengst van het hoofdgewas.

Het hier facultatief laten van de vaststelling van één percentage voor geheel Java en Madoera, dan wel van verschillende percentages voor de gewesten of onderdeelen ervan, houdt verband met het voorkomende op blz. 59.

Bij dit artikel behoort tevens te worden bepaald, in hoeverre de belasting ineens of geleidelijk tot het vastgestelde percentage van heffing zal moeten gebracht worden.

Artikel 4.

De belasting wordt gedragen door de individueele of communale bezitters der velden, tenzij anders is bepaald.

In het belang van den fiscus, zoowel als van den Inlandschen grondbezitter, zou het m. i. wenschelijk zijn in de ordonnantie op den verhuur van gronden aan niet-Inlanders te bepalen, dat de huurder de landrente betaalt. De door den verhuurder ontvangen huurpenningen worden toch veelal dadelijk verteerd en is de tijd daar om de landrente te voldoen, dan moeten lijfsieraden en huisraad worden verkocht of de fiscus lijdt schade. Voor den huurder is zulk eene bepaling niet bezwarend, want hij trekt de te betalen landrente af van de huurpenningen.

Dit ook toe te passen op verhuur van gronden aan Inlanders is minder noodig, omdat die huur en verhuur meestal is een maro (deelbouw)-contract, waarbij geen huurpenningen betaald worden.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Artikel 5.

In desa's, waar communaal bezit van grond voorkomt, zijn de gezamenlijke bezitters dier gronden verantwoordelijk voor de richtige betaling der landrente, bijaldien hierin moeielijkheden mochten ondervonden worden tengevolge van het niet houden der belofte om gedurende den fixatietermijn van den aanslag de velden niet meer te verdeelen of te verwisselen.

Artikel 6.

Voor de verschillende klassen van gronden, waarin de landbouwers de velden eener desa verdeelen, wordt de aanslag per baoe berekend, door de door middel van proefsneden geconstateerde gemiddelde brutoopbrengst (droog) van het hoofdgewas te vermenigvuldigen met den gemiddelden marktprijs en daarvan het vastgestelde percentage te nemen.

Evenals tot nog toe gebruikelijk was, blijve de landrente berekend naar de opbrengst van het h o o f d g e w a s. Er zijn er, die ook de tweede gewassen in rekening zouden willen brengen. Billijker is dit, dat valt niet te ontkennen, doch de aanslag wordt er zeer door bemoeilijkt. Op eenzelfde stuk grond plant de Inlander het eene jaar polowidjo, het andere jaar niet. Men kan hieromtrent niets vooruit bepalen, de vaststelling van het belastingcijfer voor elk individu wordt er dus mede vertraagd, hetgeen, zooals op blz. 57 is betoogd, zeer is af te keuren. Ook wordt fixiteit van den aanslag voor een zeker aantal jaren er om dezelfde reden moeielijk, zoo niet onmogelijk door.

Artikel 7.

De aanslag per baoe voor de verschillende klassen van gronden wordt door het Hoofd van Gewestelijk Bestuur vastgesteld, telkens voor een tijdvak van v ij f jaar.

De Gouverneur-Generaal is bevoegd in buitengewone omstandigheden dezen termijn te verkorten.

De laatste alinea is noodig, omdat b. v. onverwachte, aanhoudende daling der marktprijzen eene dadelijke vermindering der landrente per baoe noodzakelijk kan maken.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Artikel 8.

De factoren voor den aanslag worden verkregen overeenkomstig voorschriften door den Gouverneur-Generaal vast te stellen.

Hier wordt bedoeld het besluit, waarbij de voorschriften betreffende het verzamelen van gegevens voor eene regeling der landrente worden vastgesteld. Zie ontwerp, bijl. 1.

Artikel 9.

Voor de administratie der landrente worden door den Gouverneur-Generaal regelen vastgesteld.

n. l. overeenkomstig het aanbevolene in hoofdstuk VI.

Artikel 10.

Afschrijving van landrente wordt door het Hoofd van Gewestelijk Bestuur verleend voor gronden, die gedurende het geheele jaar onbeplant zijn gebleven.

Artikel 11.

Vermindering van landrente wordt door het Hoofd van Gewestelijk Bestuur verleend bij misgewas, indien dit van een stuk bouwgrond, tot de uitgestrektheid in den legger van den aanslag der landrente vermeld, vijftig percent of meer bedraagt van de normale opbrengst.

Waarom de tegenwoordige bepaling op afschrijving wegens misgewas, die luidt, dat de resident bevoegd is die onder nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal te verleenen, in bovenstaanden zin gewijzigd behoort te worden, is vermeld in hoofdstuk IV.

Er moet niet worden nagegaan of het misgewas minder bedraagt dan 50 % van de productie van iemands g e h e e l e bezit aan bouwgrond, maar alleen van het aangetaste veld tot eene uitgestrektheid, waarbij het in den legger staat opgeteekend, b. v. A. heeft 240 □ R. R. sawah in het blok Tjilangkap en 150 □ R. R. sawah in het blok Tjiboeeuk. De sawah in het

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

eerstgenoemde blok wordt door misgewas geteisterd, nu wordt nagegaan of de productie van die sawah minder bedraagt dan 50 % van de normale.

Deze methode komt mij beter voor dan de tot nog toe gevolgde in streken, waar voor misgewas individueel vrijstelling wordt verleend, n. l.: de uitgestrektheid van het door misgewas geteisterde gedeelte op te nemen en voor die uitgestrektheid vrijstelling van landrente te geven, op grond, dat de opbrengst nihil is geweest.

Artikel 12.

Bij het bestaan van andere buitengewone redenen dan misgewas wordt geheele of gedeeltelijke vrijstelling van landrente verleend door den Gouverneur-Generaal.

Artikel 13.

Aanslag van landrente, afschrijving en vermindering hebben individueel plaats.

Artikel 14.

De landrente moet op ultimo Februari, volgende op het jaar waarover de belasting loopt, zijn afbetaald. Bij gebreke daarvan wordt eene boete beloopen van 10 percent van het nog verschuldigde.

In de landrente-ordonnantie van 1872 is het uiterste tijdstip van afbetaling gesteld op 19 December. De praktijk heeft bewezen, dat dit te vroeg is, want in den regel is men in vele gewesten zelfs ultimo December nog achterstallig. Meestal komt dit, omdat de landbouwers met den verkoop hunner padie ter afbetaling van de landrente wachten tot de rijstprijzen het hoogst zijn, n.l. in Januari. Aangezien verkoop van het product bij hooge marktprijzen in het belang is der landbouwers, behoort de fiscus dit in de hand te werken, hetgeen geschiedt door het tijdstip van afbetaling der landrente te verdagen tot ultimo Februari.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Artikel 15.

De desahoofden innen de landrente, houden daarvan aanteekening en storten de ontvangen bedragen bij den ondercollecteur. Zij genieten daarvoor acht ten honderd van de geïnde som. Het bedrag daarvan wordt hun bij elke storting door den ondercollecteur uitgereikt.

Zooveel mogelijk dienen wedana's en assistent-wedana's tot waarnemend ondercollecteur te worden benoemd, opdat de desahoofden dikwijls kunnen storten, zonder genoodzaakt te zijn daarvoor, zooals voorkomt, reizen te maken van twee à drie dagen.

Voor de erf- en tuinbelasting zou men de volgende ordonnantie kunnen vaststellen:

ONTWERP-ORDONNANTIE ERF- EN TUINBELASTING.

Artikel 1.

Van alle erven en tuinen op Java en Madoera, met uitzondering van Soerakarta en Djokjakarta, die niet vallen onder de bepalingen der verponding, wordt eene belasting geheven onder den naam van erf- en tuinbelasting.

Onder de erven wordt verstaan: van eene woning voorziene stukken grond, en onder tuinen: stukken grond niet van eene woning voorzien en met overjarige gewassen beplant, zoomede nipabosschen.

Artikel 2.

Van die belasting zijn vrijgesteld:

a. alle erven en tuinen, waarvan de belasting zou komen ten laste van den Staat.

b. erven van openbare gebouwen, zooals kerken, balé desa, enz.

c. begraafplaatsen en pasars.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

d. erven en tuinen in gebruik bij de bevolking en hoofden van perdikan-, pakoentjen- en midjendesa's, voorzoover zij overeenkomstig de registers, gearresteerd bij besluit van 13 September 1887 n°. 3, daarvoor in aanmerking komen.

e. Apanagegronden van ontslagen officieren, onderofficieren en minderen van de barisan in de residentie Madoera.

f. erven en tuinen, met koffie beplant op hoog gezag of vrijwillig ten genoege van het Europeesch Bestuur.

g. erven, welker waarde een bepaalde som, door den Gouverneur-Generaal voor de verschillende residenties, afdeelingen of plaatsen te bepalen, niet te boven gaat.

Artikel 3.

De belasting bedraagt $^3/_4$ % van de verkoopwaarde.

Artikel 4.

Voor de bepaling der verkoopwaarde worden genomen de verkoopprijzen onder gewone omstandigheden, dan wel tienmaal de jaarlijksche huurwaarde.

Artikel 5.

Waar verkoop- of huurprijzen niet bekend zijn, wordt de verkoopwaarde gevonden door vergelijking met andere erven en tuinen, waarvan de waarde bekend is, dan wel door eene in gemoede te doene taxatie.

Artikel 6.

De aanslag wordt onder toezicht van den controleur voorbereid door commissies, bestaande uit het districts- of onderdistrictshoofd, het desahoofd en een der leden van het desabestuur, en vastgesteld door het Hoofd van Gewestelijk bestuur voor een tijdvak van vijf jaren.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Artikel 7.

Ten behoeve van den aanslag van erven en tuinen, waarvan de verkoop- of huurprijzen niet bekend zijn, geeft de betrokken controleur in elke desa der commissie een voorbeeld tot maatstaf door een willekeurig erf of een willekeurigen tuin te taxeeren.

Artikel 8.

Indien er in den loop van een vijfjarig tijdvak nieuwe erven of tuinen bijkomen of bestaande worden uitgebreid, wordt de aanslag vastgesteld voor het overblijvende deel van dat tijdvak.

Artikel 9.

Het Hoofd van Gewestelijk Bestuur verleent opheffing of vermindering van belasting. Opheffing heeft plaats, indien een erf of tuin geheel of gedeeltelijk is teniet gegaan, dan wel van aard veranderd; vermindering, indien door rampen van hooger hand of door andere buitengewone onvoorziene omstandigheden de waarde met meer dan een vierde is achteruitgegaan.

Artikel 10.

De belasting wordt gedragen door de bezitters der erven en tuinen, tenzij anders is bepaald.

Zie de aanteekening op artikel 4 van de ontwerp-landrenteordonnantie.

Artikel 11.

Voor de administratie der erf- en tuinbelasting worden door den Gouverneur-Generaal regelen vastgesteld.

Namelijk overeenkomstig het aanbevolene in hoofdstuk VI.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Artikel 12.

De belasting moet ultimo Februari volgende op het jaar, waarover de belasting loopt, zijn afbetaald. Bij gebreke daarvan wordt eene boete beloopen van 10 procent van het nog verschuldigde.

Zie de aanteekening op artikel **14** van de ontwerp-landrenteordonnantie.

Artikel 13.

De desahoofden innen de erf- en tuinbelasting, houden daarvan aanteekening en storten de ontvangen bedragen bij den ondercollecteur. Zij genieten daarvoor acht ten honderd van de geïnde som. Het bedrag daarvan wordt hun bij elke storting door den ondercollecteur uitgereikt.

Zie de aanteekening op artikel **15** van de ontwerp-landrenteordonnantie.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

VI.

Nu de ordonnanties voor de landrente en de erf- en tuinbelasting er zijn, kan tot den aanslag worden overgegaan. Hiertoe maken de wedana's en assistent-wedana's van elke desa leggers (bijl. 2) op, vermeldende van iederen belastingschuldige de uitgestrektheid zijner sawahs en in geregelde cultuur gebrachte tegalvelden, de namen der blokken, waarin deze liggen, de grondsoorten, waartoe zij behooren, en, voorzooveel sawahs aangaat, de al of niet besproeiing met levend water.

Heeft een landbouwer sawahs of vaste tegalans in verschillende blokken of van verschillende grondsoorten, dan worden zij alle afzonderlijk, doch onverschillig in welk blok zij voorkomen, achteenvolgens vermeld. [1])

In de kolom „toelichtingen" wordt aangeteekend, welke blokken en welke grondsoorten behooren tot de verschillende klassen, waartoe de sawahs en de vaste tegalans gebracht zijn, van elke klasse de gemiddelde productie, de vastgestelde marktprijs der padie (of een ander hoofdproduct) en het vastgestelde percent van heffing. De controleur berekent hoeveel de aanslag per baoe van elke klasse moet zijn, en laat naar dien maatstaf door de genoemde Inlandsche amb-

[1]) Het nummer, dat de belastingschuldige in den legger krijgt, blijft hetzelfde voor alle gronden, die hij bezit.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

tenaren in den legger achter ieders naam de belasting invullen.

Zooals wij in hoofdstuk III hebben uiteengezet, behooren erven en tuinen van de landrenteplichtige gronden te worden gescheiden en aangeslagen in een soort verpondingsbelasting. Ter wille van de eenvoudigheid is het echter raadzaam den aanslag dier belasting tegelijkertijd met dien der landrente te behandelen, beide aanslagen in één legger op te teekenen en op één aanslagbiljet te vermelden. De vastgestelde waarde van erven en tuinen, zoomede de te voldoene belasting, teekene men daarom op in den zoo even genoemden legger.

Voor de niet in geregelde cultuur gebrachte gronden, de gaga's of hoema's, wordt door de wedana's (a. w.) opgemaakt een kohier (bijl. 3), bevattende de namen der aangeslagenen met hunne nummers uit den legger (zijn het personen, die niet in dien legger voorkomen, dus die geen sawahs, vaste tegalans, erven of tuinen bezitten, dan krijgen zij een vervolgnummer), de in het jaar van den aanslag beplante uitgestrektheid, de namen der blokken, de grondsoorten en het bedrag van den aanslag, terwijl in de kolom „toelichtingen" een dergelijke aanteekening wordt gedaan als in den legger.

Uit den legger en het kohier, die ten kantore van den controleur blijven berusten, worden desaregisters (bijl. 4) getrokken, in duplo, één exemplaar voor den wedana (a. w.) en één voor het betrokken desahoofd. Deze registers bevatten, behalve eene herhaling van hetgeen in den legger en in het kohier voorkomt, nog de bedragen der afschrijvingen en die der netto-landrente, zoomede kolommen voor aanteekening van gedane afbetalingen.

Uit de desaregisters worden de individueele aanslagbiljetten (bijl. 5) ingevuld. Zij bevatten al hetgeen de belastingschuldige weten moet om zelf te kunnen

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

nagaan, waarom hij voor een zeker bedrag is aangeslagen, en het bedrag der netto-landrente, d. i. de som, die hij werkelijk betalen moet, tweemaal onderschrapt. Aan de achterzijde van het biljet komen kolommen voor ter vermelding der afbetalingen, voor het geval er belastingschuldigen zijn, die kwitantie verlangen.

De aanslagbiljetten moeten door den controleur worden gewaarmerkt, (getjapt) en door de wedana's (a. w.) aan de belastingschuldigen persoonlijk uitgereikt, onder mededeeling, dat zij niets anders hebben te betalen dan het op 't biljet voorkomende dubbel onderschrapte cijfer, niet meer en niet minder, dat zij, die niet kunnen lezen, het biljet moeten vertoonen aan een ander, die dat wel kan, en dat personen, die bouwgronden bezitten, doch geen biljet hebben gekregen, noch aan het desahoofd, noch aan anderen behoeven te betalen.

Het weder verdeelen van den aanslag door het desahoofd of door anderen moet daarbij tevens streng verboden worden.

Bij het voor de eerste maal uitreiken der individueele aanslagbiljetten behoort de controleur zooveel mogelijk zelf tegenwoordig te zijn om den landbouwers bovenstaande goed aan het verstand te brengen, terwijl hij dit verder bij elke gelegenheid, die hem met de bevolking samen brengt, zooals bij desaverkiezingen, onderzoek van desaklachten, aanslag bedrijfsbelasting, enz. behoort te herhalen.

Die aanslagbiljetten, mits behoorlijk jaarlijks en individueel uitgereikt, gepaard met handhaving van het verbod om de individueele bedragen der landrente weder te verdeelen, zijn, zooals ik bij ondervinding weet [1]), een krachtig middel ter voorkoming van knoeierijen van desahoofden. Evenals bij de bedrijfsbelasting krijgt men eene contrôle van de zijde

[1]) In 1885 voerde ik in de residentie Krawang een individueele landrenteregeling in; zie mijn opstel daarover, voorkomende in het tijdschrift van B. B., jaargang 1888.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

der belastingschuldigen zelven. Is er een vergeten en ontvangt hij geen biljet, dan zijn zijne desagenooten er dadelijk bij om tijdens de individueele uitreiking der biljetten daarvan mededeeling te doen; vaak ook brengen zij aan het licht dat van hem een kleinere uitgestrektheid is opgegeven, dan hij werkelijk bezit of zijne velden tot een mindere klasse gebracht zijn, dan waartoe zij in waarheid behooren.

Na den eersten aanslag op boven omschrevene wijze wordt den belastingschuldigen twee maanden tijd gegeven om c. q. te klagen over onjuistheid der uitgestrektheid hunner bouwgronden of over verkeerde indeeling tot de een of andere soort: in volgende jaren, wanneer zij zich daarvan met behulp van de aanslagbiljetten van het vorige jaar kunnen vergewissen, wordt hun vergunning tot het inbrengen van klachten gegeven gedurende twee maanden vóór den aanslag [1]).

Zooals mij vroeger in Krawang gebleken is, zijn de klachten in het eerste jaar tamelijk veel; zij moeten echter alle onderzocht en de individueele bedragen van den aanslag, waar noodig, veranderd worden. Na verloop van den doleantietermijn van twee maanden wordt de aanslag definitief vastgesteld en worden de klachten, die daarna nog binnenkomen, bewaard voor het volgende jaar, omdat aan het telkens op nieuw verandering brengen in den aanslag teveel administratieve bezwaren verbonden zijn.

Het inbrengen van klachten wordt telkens minder en houdt na verloop van weinige jaren geheel op. Is dit tijdstip aangebroken, dan is in het oog der bevolking een ieders aandeel in den grond gebracht in de juiste klasse.

De districts- en onderdistrictshoofden, uit de leggers wetende welke aandeelen in elk blok tot een bepaalde grondsoort behooren, gaan thans de grondsoorten op de blokkaartjes

[1]) Bij verschillende gelegenheden moet ook dit den belastingschuldigen door den controleur en de Inlandsche ambtenaren bij herhaling worden medegedeeld.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

definitief uitzetten. De groote moeielijkheid om de verschillende gronden tot soorten en klassen te brengen, is op deze wijze na verloop van tijd door de bevolking zelve opgelost.

Nadat eenmaal een behoorlijke aanslag der landrente is tot stand gekomen, behoort vaststelling plaats te vinden voor een zekeren termijn, b.v. 5 jaar. Echter niet vaststelling der totaalsom, zooals in 1890 geschied is; vermeerdering en vermindering daarvan, om welke oorzaak ook, mogen plaats hebben, doch per baoe voor de verschillende klassen moet de aanslag dezelfde blijven. Gedurende dien termijn behoeven dan geen nieuwe leggers te worden opgemaakt, doch kan volstaan worden met mutatieregisters (bijl. 6) van hetzelfde model als de legger, waarin voorkomen de namen der landbouwers, die er zijn bijgekomen of afgegaan en van hen, wier uitgestrektheid grond vermeerderd of verminderd is, dan wel tot eene andere klasse gebracht. De bestaande legger plus het mutatieregister maken dan den nieuwen legger uit.

De jaarlijksche opmaking der desaregisters blijft echter noodzakelijk, omdat daarin de netto-landrente (d. i. de landrente na aftrek der afschrijvingen) is vermeld, die natuurlijk elk jaar verandert. Om dezelfde reden blijft ook het telken jare uitreiken der individueele aanslagbiljetten noodig. Het kohier van den aanslag der niet in geregelde cultuur gebrachte gronden moet uit den aard der zaak eveneens elk jaar worden opgemaakt.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

VII.

Met het thans in de Preanger bescheiden personeel voor de landrenteproef zou men, globaal berekend, een onderzoek zooals hier omschreven, in 14 jaren tijds op geheel Java en Madoera kunnen beëindigen. Er zijn namelijk voor bedoelde proef thans werkzaam 4 controleurs, 5 landmeters en 15 adjunct-landmeters, 150 hoofd- en mindere mantri's. Het aantal contrôleafdeelingen bedraagt 145. Men beginne nu met de helft, d. i. 72 contrôleafdeelingen of ongeveer 10 gewesten. Het aantal landmeters (twee in elk gewest), zoomede het aantal mantri's (één à twee in elke contrôleafdeeling) is daartoe voldoende. [1])

Den duur der metingen stel ik, in aanmerking genomen dat deze bij het landrenteonderzoek onder leiding van Dr. Sollewijn Gelpke gemiddeld twee jaar vereischten, op vier jaar, voor geheel Java en Madoera het dubbele, d. i. acht jaar. Rekent men hierbij een jaar voor het leeren meten der Inlandsche ambtenaren dan wordt dit negen jaar. Wordt de termijn voor het houden van proefsneden ter bepaling van de productiviteit gesteld op vijf jaar, dan is na veertien jaar alles gereed en kan men een aanslag in de landrente hebben, op behoorlijk onderzochte grondslagen rustende, die

[1]) De controleurs late men voorloopig toegevoegd aan den leider van het onderzoek om hem behulpzaam te zijn met het doen aanvangen en controleeren der werkzaamheden, het onderzoek naar den economischen toestand, enz.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ineens of geleidelijk te brengen is tot een voor geheel Java en Madoera, dan wel voor elk gewest (afdeeling of district), vast te stellen percentage van heffing.

Wat men derhalve met de thans in de Preanger gevolgde methode na twaalf jaar eerst bereikt in één gewest (Preanger) zonder bijhouding, wordt met de hier aangegevene regeling in nagenoeg hetzelfde tijdsverloop verkregen met bijhouding en met ongeveer dezelfde kosten in alle gewesten van Java en Madoera [1]).

's-Gravenhage Januari 1896.

---

[1]) Meevallers, zooals het kunnen gebruik maken van reeds gedane metingen statistieke opneming, enz.), zijn hier geheel buiten rekening gelaten.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage 1.

ONTWERP-VOORSCHRIFTEN, *betreffende het verzamelen van gegevens voor eene regeling der landrente op Java en Madoera.*

Art. 1. Op Java en Madoera worden, te beginnen met 1 Januari 1897, onderzoekingen ingesteld ter verkrijging van de gegevens, die noodig zijn voor het vaststellen eener nieuwe landrenteregeling.

Art. 2. Die onderzoekingen hebben betrekking op de grootte der sawahs en der jaarlijks beplante (z. g. vaste) tegalvelden, op de brutoproductie van die bouwgronden en van de niet jaarlijks beplante tegalvelden, en op de marktprijzen der hoofdgewassen, zoomede op den economischen toestand.

Art. 3. Door de districts- en onderdistrictshoofden worden van elke desa de blokken sawahs en vaste tegalans met de boussole opgemeten en elk blok op een afzonderlijk vel papier in kaart gebracht op een schaal van 1 op 5000. Waar de controleur het noodig oordeelt, kan hij hen in die taak doen bijstaan door andere Inlandsche ambtenaren. De districts- en onderdistrictshoofden mogen bij verhindering de werkzaamheden opdragen aan de hun ondergeschikte schrijvers en mantri's: zij blijven echter verantwoordelijk voor de juistheid der metingen.

Aan wedana's, assistent-wedana's, mantri's-oeloe, mantri's-kaboepaten, koffie-pakhuismeesters en schrijvers van regenten,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

wedana's en controleurs wordt tot 1 Januari 1897 tijd gegeven om zich te bekwamen in het meten met de boussole en het in kaart brengen van het gemetene (kennis van berekening van inhouden, zoomede van meten onder moeilijke omstandigheden, behoeven zij zich niet eigen te maken). Controleurs, adspirant-controleurs, Inlandsche onderwijzers, de in het gewest bescheidene landmeters en mantri's van het kadaster behooren hen daarbij voor te lichten en te helpen.

Van Landswege zullen dadelijk verstrekt worden aan elken wedana en assistent-wedana eene boussole, tevens hellingshoekmeter, zoomede een meetketting, en aan elken controleur (c. q. adspirant-controleur) één stel van genoemde instrumenten tot in gebruikgeving aan andere Inlandsche ambtenaren dan wedana's en assistent-wedana's, indien het noodig geoordeeld wordt dat dezen de behulpzame hand bieden.

Onder blok wordt hier verstaan een door natuurlijke grenzen (kampongranden, wegen, waterleidingen) bepaalde uitgestrektheid sawah dan wel vaste tegalan (tipar), die in den regel bij de bevolking onder een bepaalden naam bekend is.

Art. 4. Op de blokkaartjes worden door de districts- en onderdistrictshoofden de bijzonderheden van het blok, zooals de naam, de al of niet besproeiing met levend water, de grondsoorten en c. q. de hellingshoeken der zijden van den veelhoek, vermeld.

Art. 5. Ter controleering van de juistheid van het gemetene, meten de districts- en onderdistrictshoofden een willekeurige diagonaal van den veelhoek op het terrein na.

Art. 6. Zoodra de bouwgronden eener desa op die wijze zijn opgemeten, maakt een der beide in het gewest bescheiden landmeters van het kadaster, ter vastlegging der blokken, een schetskaart van die desa, zoodanig, dat de betrekkelijke ligging der opgemeten blokken er duidelijk op voorkomt. Elk blok op de schetskaart wordt voorzien van een nummer, hetwelk mede gesteld wordt op het overeenkomstige blokkaartje.

Op deze wijze wordt het gemakkelijk, het opgemetene dadelijk op het terrein te vinden en mogelijk om, met de kaart in de

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

hand en de daarbij behoorende blokkaartjes „en portefeuille" bij zich, de belastingplichtige gronden ordelijk af te reizen.

De schetskaarten worden, waar mogelijk, vervaardigd met behulp van de groote topografische kaarten.

Art. 7. De landmeters en mantri's van het kadaster verifieeren het gemetene door meting van willekeurige diagonalen der verschillende veelhoeken, waarna zij bij juistbevinding de hoegrootheid der blokken berekenen. De enkele stukken grond, welker ligging van dien aard is, dat de meting ervan bepaalde technische moeielijkheden oplevert, zoodat de Inlandsche ambtenaren haar niet hebben kunnen verrichten, worden tevens door hen opgemeten.

In elk gewest worden twee landmeters (adjunct-landmeters) van het kadaster geplaatst, zoomede in elke contrôleafdeeling één (in groote afdeelingen twee) mantri.

Art. 8. Individueele inmeting der blokken geschiedt door het desabestuur met de gewone Inlandsche hulpmiddelen. Van de uitkomsten dier metingen wordt melding gemaakt op de blokkaartjes.

Verschilt de uitkomst der individueele inmeting aanmerkelijk met die der bloksgewijze, dan moet de individueele opnieuw verricht worden.

Art. 9. Zijn de metingen der sawahs en vaste tegalvelden eener desa afgeloopen, dan begeeft de controleur zich met den betrokken wedana (a. w.) er heen, verzamelt het desabestuur en de landbouwers en vraagt hun naar de grondsoorten, die zij ten aanzien hunner velden (sawahs, vaste tegalans, en niet-jaarlijks beplante tegalans afzonderlijk) onderscheiden, in welke blokken die verschillende soorten voorkomen (daarbij, voor zooveel de sawahs en vaste tegalans betreft, de op de blokkaartjes door de opmeters gedane aanteekeningen benuttende), zoomede, welke blokken of welke grondsoorten kunnen gerekend worden tot de beste, welke tot de slechtste en welke tot de daar tusschen gelegene. Ten aanzien der blokken, waarin verschillende

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

grondsoorten voorkomen, wordt ten slotte onderzocht aan welke personen de gronden behooren tot de eene, en aan welke die tot de andere soort.

Ter opheldering een voorbeeld: In de desa Tjiboengoer komen voor drie blokken sawahs genaamd: Tjiboeeuk, Tjilangkap en Tjisalak, terwijl de bevolking de grondsoorten onderscheidt in: tanah item, tanah merah sorottan en tanah merah tadahan. De beste grondsoort is de tanah item in het blok Tjiboeeeuk, de slechtste de tanah merah tadahan in het blok Tjilangkap, terwijl daartusschen liggen als n° 2 de tanah item in het blok Tjilangkap en de tanah merah in Tjiboeeeuk, en als n° 3 de tanah item in Tjisalak en de tanah merah sorottan in Tjilangkap. Voor den aanslag der landrente is het aantal klassen dus vier, niettegenstaande het aantal grondsoorten maar drie bedraagt.

Art. 10. Erven en tuinen, waaronder nipabosschen, worden niet opgemeten. De waarde dier gronden wordt bepaald door eene commissie, bestaande uit den betrokken wedana (a. w.), het desahoofd en een der leden van het desabestuur, naar de verkoopwaarde, of naar vergelijking met andere dergelijke gronden, waarvan de waarde bekend is, dan wel naar eene in gemoede te doene taxatie. De controleur taxeert in elke desa een willekeurig erf of een willekeurigen tuin tot voorbeeld en maatstaf.

Onder erven worden hier verstaan: van eene woning voorziene stukken grond en onder tuinen: stukken grond niet van eene woning voorzien en met overjarige gewassen beplant.

De huurwaarde, tienmaal genomen, wordt gelijk gesteld aan de verkoopwaarde.

Art. 11. De productiviteit der sawahs en tegalvelden wordt geconstateerd door een reeks van jaren achtereen van elke klasse, telkens op verschillende plaatsen, in elke desa proefsneden van het hoofdproduct te nemen.

Art. 12. Van de marktprijzen op de pasars, waar padie en rijst of andere hoofdproducten eenigszins in het groot verhandeld worden, wordt aanteekening gehouden,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

terwijl wordt bepaald, welke desa's (gehuchten), in verband met de geringe afstanden van die pasars en de gemakkelijkheid van transport, kunnen gerekend worden diezelfde marktprijzen te hebben. Voor de overige desa's gelden bedoelde marktprijzen, verminderd met een bedrag van twee centen per paal voor kosten van vervoer.

Art. 13. Opdat niets van het bijeenverzamelde materiaal verloren ga en men ten opzichte van alle desa's eener afdeeling of van een district een goed overzicht hebbe, noteere men al het bevondene omtrent de landrentefactoren in een register van b ij h o u d i n g (bijlage 7).

Dit register kan tevens dienen tot contrôleering der inmetingen van de blokken. Door daarin telken jare uit den legger het totaal der individueele uitgestrektheden van elk blok op te teekenen en dat te vergelijken met de aanvankelijk verkregen uitkomsten der meting van het geheele blok, kan men nagaan of eene hermeting van dit laatste noodzakelijk wordt.

B ij h o u d i n g geschiedt van den aanvang van het onderzoek af met behulp van een (of twee) in elke contrôleafdeeling geplaatsten mantri van het kadaster.

Art. 14. De ambtenaar, belast met de leiding van het onderzoek, stelt van elke afdeeling of van elk district monografieën omtrent den economischen toestand te zamen en vergelijkt ten aanzien hiervan in een overzicht de verschillende gewesten met elkaar.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage 2.

Residentie *District*

Afdeeling *Onderdistrict*

LEGGER

VAN

den aanslag in de landrente van sawahs en vaste tegalans, en van den aanslag van erven en tuinen.

Tijdvak 18 . . t/m. 18 . .

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN DER DESA'S.	Nummers en namen der belastingschuldigen.	SAWAH.							VASTE TAGALANS.						
		Uitgestrektheid.		Namen der Blokken.	Grondsoorten en al of niet bevloeiing (sorottan, tadahan).	Nummers der klassen.	Aanslag.		Uitgestrektheid.		Namen der Blokken.	Grondsoorten en al of niet bevloeiing (sorottan, tadahan).	Nummers der klassen.	Aanslag.	
		Baoes.	□ R. R.				Guldens.	Centen.	Baoes.	□ R. R.				Guldens.	Centen.
	1 Rasijem	1	225	Tjilangkap	item s	2	f 8	70							
	2 Moerti	2		„	„ s	2	„ 12	—	1	250	Tjirarangan	item	1	f 4	50
	3 Asnawi	2		„	merah s	2	„ 11	—							
	4 B. Arsim		120	Tjiboeeuk	„ s	2	„ 1	44	1		„	„	1	„ 3	—
	„ „ „		170	Tjilangkap	item s	2	„ 2	34							
	„ „ „		480	Tjiboeeuk	„ s	1	„ 6	72							
	5 „ Rasbin	2		Tjilangkap	merah t	4	„ 10	—		250	„	merah	2	„ 1	—
	„ „ „		125	Tjisalak	item s	3	„ 1	37½							
	6 Ijong														
	7 Saria														
	8 Aham								2		„	„	2	„ 4	—
	9 B. Mistem								1		Legokbarong	„	2	„ 2	—
	Totaal	9	120				f 53	57½	6	—				f 14	50

De Controleur van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ERVEN.		TUINEN.		Totaal bedrag der bruto-landrente.		TOELICHTINGEN.
Waarde.	Aanslag.	Waarde.	Aanslag.	Guldens.	Centen.	
				f 870		
				„ 1650		
				„ 11	—	
f 150	— *f* 150					
				„ 15	—	
„ 50	— „ 050					
				„ 1287	5	
		f 300	— *f* 3	— „ 3	—	
„ 150	— „ 150	„ 600	— „ 6	— „ 750		
„ 50	— „ 050			„ 450		
				„ 2	—	
f 400	— *f* 4	— *f* 900	— *f* 9	— *f* 8107	5	

Aanslag der sawahs.

NAMEN DER BLOKKEN.	Grondsoorten en al of niet bevloeiing (sorottan, tadahan).	KLASSEN.
Tjiboeeuk	item	N°. 1
Tjilangkap	„	N°. 2
Tjiboeeuk	merah	
Tjisalak	item	N°. 3
Tjilangkap	merah s	
Tjilangkap	„ t	N°. 4

KLASSEN.	Bruto productie (pikols padie, droog).	Marktprijs der padie (per pikol).	Vastgesteld percentage.	Aanslag per baoe.
N°. 1	46⅔	*f* 1.50	10 pCt.	*f* 7.—
N°. 2	40	„ 1.50	10 „	„ 6.—
N°. 3	36⅔	„ 1.50	10 „	„ 5.50
N°. 4	33⅓	„ 1.50	10 „	„ 5.—

Aanslag der vaste tegalvelden.

NAMEN DER BLOKKEN.	Grondsoorten.	KLASSEN.
Tjirarangan	item	N°. 1
Tjirarangan	merah	N°. 2
Tjegakbarang	„	

KLASSEN.	Bruto productie (pikols padie droog).	Marktprijs der padie (per pikol).	Vastgesteld percentage.	Aanslag per baoe.
N°. 1	20	*f* 1.50	10 pCt.	*f* 3.—
N°. 2	13⅓	„ 1.50	10 „	„ 2.—

Aanslag van erven en tuinen ¾% van de waarde.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage 3.

Residentie *District*

Afdeeling *Onderdistrict*

KOHIER

VAN

den aanslag in de landrente der niet in geregelde cultuur gebrachte gronden.

Jaar 18 .

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Namen der Desa's.	Nummers en namen der belastingschuldigen.		Uitgestrektheid der hoema's (gaga's). Baüs.	R. R. □	Namen der blokken (gebleggan).	Grondsoorten.	Nummers der klassen.	Aanslag der beplante hoema's gaga's. Guldens.	Centen.
	10	Doepia	—	250	Tjiboeeuk	merah	—	*f* 1	—
	11	B. Mairan	1	—	Legokbarang	"	—	" 2	—

De Controleur van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Aanslag der hoemas (gaga's).

Namen der blokken.	Grondsoorten.	Klassen.
Tjiboeeuk	merah	één soort.
Legokbarang	„	

Klassen.	Bruto productie (pikols padie droog)	Marktprijs der padie (per pikol).	Vastgesteld percentage.	Aanslag per baoe.
één soort	13 ½	*f* 1.50	10 %	*f* 2.—

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage 4.

Residentie *District*

Afdeeling *Onderdistrict*

Desa

DESA-REGISTER

VAN

den aanslag der Landrente.

Jaar 18 . .

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Nummers en namen der belastingschuldigen.	SAWAH S.							VASTE TEGALANS.							ERVEN.	
	Uitgestrektheid.		Namen der blokken.	Grondsoorten, al of niet bevloeiing (serottan, tadahan).	Nummers der klassen.	Aanslag.		Uitgestrektheid.		Namen der blokken.	Grondsoorten.	Nummers der klassen.	Aanslag.		Waarde.	Aanslag.
	Baous.	□ R. R.				Baous.	□ R. R.	Baous.	□ R. R.				Guldens.	Centen.		
1 Rasijem.	1	225	Tjilangkap.	item s	2	f 8 70										
2 Moerti.	2		"	" s	2	" 12 —		1	250	Tjiraraugan	item.	1	f 4 50			
3 Asnawi.	2		"	merah s	2	" 11 —										
4 B. Arsim.		120	Tjiboeeuk.	" s	2	" 1 44		1		"	"	1	" 3 —		f 150 —	f 1 50
" " "		170	Tjilangkap.	item s	2	" 2 34										
" " "		480	Tjiboeeuk.	" s	1	" 6 72										
5 " Raibin.	2		Tjilangkap.	merah t	4	" 10 —			250	"	merah.	2	" 1 —		" 50 —	" 0 50
" " "		125	Tjisalak.	item s	3	" 1 37½										
6 " Ijong.																
7 Saria.															" 150 —	" 1 50
8 Aham								2		"	"	2	" 4 —		" 50 —	" 0 50
9 B. Mistem.								1		Legokbarong	"	2	" 2 —			
10 Soepijah.																
11 Mairan.																
Totaal.	9	120				f 53 57½		6	—				f 14 50		f 400 —	f 4 —

De Controleur van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

TUINEN.		HOEMA'S (GAGA'S).										AFBETALINGEN.				
		Uitgestrektheid.		Namen der blokken.	Grondsoorten.	Nummers der klassen.	Aanslag.		Totaal der bruto landrente.	Afschrijving wegens misgewas.	Afschrijving wegens onbeplant blijven der velden.	Totaal der netto landrente.				
Waarde.	Aanslag.	Baus.	□ R.				Guldens.	Centen.					1ste afbet.	2de afbet.	3de afbet.	4de afbet.	Totaal.
									f 8 70							
									„ 16 50							
									„ 11 —							
									„ 13 —							
									„ 12 87½							
f 300 —	f 3 —								„ 3 —							
„ 600 —	„ 6 —								„ 7 50							
									„ 4 50							
									„ 2 —							
			250	Tjiboeeuk.	merah.		f 1 —		„ 1 —							
		1		Legokbarong.	„		„ 2 —		„ 2 —							
	f 9 —	1	250				f 3 —		f 84 07½							

De Wedono (a. w.) van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage 5.

Residentie *District*

Afdeeling *Desa* *Onderdistrict*

Jaar 18 .

Nummers en namen der belastingschuldigen.	Soort bouwgrond.	Namen der blokken.	Grondsoorten, al of niet bevloeiing der sawahs (sorottan, tadahan).	Nummers der klassen.	Uitgestrektheid.	Bruto landrente.	Netto landrente.
5 Raibin.	Sawah.	Tjilangkap.	merah t.	4	2 baoes.	*f* 10.—	*f* 9.—
	„	Tjisalak.	item s.	3	125 □ R.R.	„ 1.37^{5}	„ 0.50
	vaste tegalans (tipar).	Tjirarangan.	merah.	2	250 □ R.R.	„ 1.—	„ 1.—
					Totaal . .	*f* 11.50	*f* 10.50

De Controleur van,

De Wedono,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

AFBETALINGEN.

DATUM.		BEDRAG.		Handteekening van het desahoofd.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage 6.

Residentie *District*

Afdeeling *Onderdistrict*

MUTATIE-REGISTER

VAN

den aanslag in de landrente van sawahs en vaste tegalans en van den aanslag van erven en tuinen.

Jaar . . . .

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Naam der desa.	Nummers der belasting-schuldigen.		SAWAHS.							VASTE TEGALANS.						
			Uitgestrektheid.		Namen der blokken (gebleggan).	Grondsoorten en al of niet bevloeiing (sorottan, tadahan).	Nummers der klassen.	Aanslag.		Uitgestrektheid.		Namen der blokken (gebleggan).	Grondsoorten.	Nummers der klassen.	Aanslag.	
			Baous.	R. R. □				Guldens.	Centen.	Baous.	R. R. □				Guldens.	Centen.
Tjiboengoer.	1	B. Rasijem.	1		Tjilangkap.	item s	2	f 6								
	3	Asnawi.	1	250		merah s	2	„ 8	25							
	4	B. Arsim.		170		item s	2	„ 2	34	1		Tjirarangan.	item	1	f 3	
	„	„ „		480	Tjiboeeek.	item s	1	„ 6	72		120	Tjilangkap.	item	2	„ 0	48
	5	Raibin.	2		Tjilangkap.	merah s	2	„ 11			250	„	merah	2	„ 1	
	„	„		125	Tjisalak.	item s	3	„ 1	75							
	6	Ijong.		225	Tjilangkap.	item s	2	„ 2	70							

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ERVEN.		TUINEN.		Totaal bedrag der bruto landrente.		Bruto landrente in het vorige jaar.		Dus voor dit jaar.		AANMERKINGEN.
Waarde.	Aanslag.	Waarde.	Aanslag.	Guldens.	Centen.	Guldens.	Centen.	meer.	minder.	
				f 6		f 8	70		f 2.70	225 □ R. R. sawah verkocht aan Ijong (No. 6). Uitgestrektheid minder bevonden.
				„ 8	25	„ 11	—		„ 2.75	
f 150	f 1	50								
				„ 14	04	„ 15	—		„ 0.96	120 □ R. R. sawah tot vaste tegalan gemaakt.
„ 50	„ 0	50								Grondsoort Tjilangkap merah *t* veranderd in Tjilangkap merah *s*.
				„ 13	87½	„ 12	87½		„ 1.—	
		f 300 —	f 3 —	„ 5	70	„ 3	—	f 2.70		

De Wedono (a. w.) van

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bijlage 7.

Residentie *District*

Afdeeling *Onderdistrict*

REGISTER

VAN

BIJHOUDING

Tijdvak 1897 t/m 1901.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

MARKTPRIJZEN IN DE AFDEELING .....

Pasars waar de in de afdeeling verbouwde hoofdproducten in eenigszins groote hoeveelheid verkocht worden.	Desa's (gehuchten), die haar product zonder noemenswaardige kosten naar die pasars kunnen brengen.	Desa's (gehuchten) waarvan de afstand tot de pasars in rekening moet worden gebracht.		PADIEPRIJZEN OP DIE PASARS.															TOELICHTINGEN.
				1897			1898			1899			1900			1901			
		NAMEN.	Afstand in palen.	hoogste.	laagste.	gemiddelde.	hoogste.	laagste	gemiddelde.	hoogste.	laagste.	gemiddelde.	hoogste.	laagste.	gemiddelde.	hoogste.	laagste.	gemiddelde.	
Tjiboengoer	Tjipaisan	Tjibodas	10	*f* 1.50	*f* 0.80	*f* 1.20													Het hoofdproduct is padie.
	Sindangkassih	Ngebel	8																
	Tjiherang																		
	Leuwigoöng																		
Nangewer	Gandasolie	Kedong djati	7	„ 2.00	„ 1.00	„ 1.50													
	Bongas	Djasari	8																
	Tjempaka																		

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

NAMEN DER DESA'S.	SAWAH. NAMEN DER BLOKKEN	Grondsoorten en al of niet bevloeiing (sorottan, tadahan).	Uitgestrektheid in baoes der grondsoorten in de verschillende blokken (door optelling uit den legger verkregen). 1897	1898	1899	1900	1901	Uitgestrektheid der blokken, zooals die is opgemeten in 1897.	Nummers der klassen.	Productie naar gehouden proefsneden pikols padie droog). 1897	1898	1899	1900	1901	VASTE NAMEN DER BLOKKEN.	Grondsoorten.	Uitgestrektheid in baoes der grondsoorten in de verschillende blokken (door optelling uit den legger verkregen. 1897	1898	1899	1900	1901
Tjiboengoer.			(1)																			
	Tjilangkap	item. s.	24						2	40					Tjirarangan	item.	20					
	„	merah. s.	85					67	3	35					„	merah.	27					
	„	„ t.	10						4	33					Legokbarang	„	32					
	Tjiboeeuk	item. s.	8					8	1	47												
	„	merah s.	15					14½	2	37												
	Tjisalak	item. s.	12					11	3	37						„						

(1) Hier wordt ondersteld dat men in 1897 met de opneming der velden van Tjiboengoer is gereed gekomen.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

TEGALAMS.							NIET JAARLIJKS BEPLANTE TEGALVELDEN.										TOELICHTINGEN.
Uitgestrektheid der blokken zooals die is opgemeten in 1897.	Nummers der klassen.	Productie naar gehouden proefsneden (pikols padie droog).					NAMEN DER BLOKKEN.	Grondsoorten.	Nummers der klassen.	Productie naar gehouden proefsneden (pikols padie droog).							
		1897	1898	1899	1900	1901				1897	1898	1899	1900	1901			
	1	25					Tjiboeeuk	merah	één klasse	$13^1/_2$							Het hoofdproduct van sawahs en tegalans is: padie.
50	2	20															
30	3	19					Legokbarang	„									

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA